

**Instituut
voor de Nationale
Rekeningen**

ECONOMISCHE BEGROTING

Economische vooruitzichten 2016-2017

September 2016

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel

e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay

Wettelijk Depot: D/2016/7433/23

Disponible en français

Inhoudstafel

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. De internationale omgeving	6
1.1. Evolutie van de wereldeconomie	6
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners	8
1.3. Rentevoeten en wisselkoersen	10
1.4. Onzekerheden	11
2. Het bbp en zijn belangrijkste bestedingscomponenten.....	12
2.1. Economische groei	12
2.2. Consumptieve bestedingen van de particulieren	12
2.3. Bedrijfsinvesteringen	13
2.4. Investeringen in woongebouwen	14
2.5. Overheidsconsumptie en -investeringen	15
2.6. Voorraadwijzigingen	15
2.7. Uitvoer en invoer	16
3. Ontwikkeling van prijzen en lonen	18
3.1. Binnenlands prijsverloop	18
3.2. Indexering van de overheidslonen en de sociale uitkeringen	21
3.3. Loonontwikkeling in de marktsector	21
3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten	21
3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus	23
3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote	25
4. Arbeidsmarkt	27
Bijlage	32

Lijst van tabellen

Tabel 1	Opbouw van de loonkosten in de marktsector	22
Tabel 2	Loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen	24

Lijst van figuren

Figuur 1	Verloop van de industriële productie	6
Figuur 2	Kwartaalverloop van het bbp in volume	7
Figuur 3	Economic sentiment indicator eurozone	8
Figuur 4	Kwartaalverloop van het bbp in volume	9
Figuur 5	Rentetarieven ECB	10
Figuur 6	Verloop van de langetermijnrentevoeten	10
Figuur 7	Kwartaalverloop van het Belgisch bbp in volume	12
Figuur 8	Particuliere consumptie in volume	12
Figuur 9	Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote	13
Figuur 10	Bedrijfsinvesteringen in volume na aftrek van uitzonderlijke investeringen	13
Figuur 11	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	14
Figuur 12	Investeringen in woongebouwen in volume	15
Figuur 13	Uitvoer van goederen en diensten	16
Figuur 14	Inflatie: verloop op kwartaalbasis	18
Figuur 15	Opsplitsing van het indexcijfer van de consumptieprijzen	19
Figuur 16	Verloop afgevlakte gezondheidsindex en spilindex	21
Figuur 17	Ontwikkeling van de loonquote	26
Figuur 18	Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector	27
Figuur 19	Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad	28
Figuur 20	Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking	30

Woord vooraf

Overeenkomstig de wet van 21 december 1994 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de cijfers van de economische begroting meegedeeld aan de minister van Economie. Volgens de gangbare procedure heeft het Federaal Planbureau (FPB) een voorstel van economische begroting voorgelegd aan het wetenschappelijk comité en aan de raad van bestuur van het INR. Laatstgenoemde keurt de definitieve cijfers goed en draagt de eindverantwoordelijkheid. Het wetenschappelijk comité heeft een gunstig advies uitgebracht over de economische begroting.

Deze vooruitzichten houden rekening met de jaaraggregaten die gepubliceerd werden in Deel 2 van de Nationale rekeningen 2014 ('Gedetailleerde rekeningen en tabellen'), alsook met de voornaamste aggregaten tot het tweede kwartaal van 2016.

De hypothesen in verband met de internationale omgeving zijn gebaseerd op recente consensusvooruitzichten (Consensus Economics) en kwartaalramingen van de wereldgoederenhandel die opgesteld werden door het Nederlandse Centraal Planbureau. De evolutie van de financiële variabelen (wisselkoersen, rentevoeten, olieprijsen) werd afgeleid uit de verwachtingen van de financiële markten van eind augustus. De vooruitzichten voor België werden gegenereerd aan de hand van de jaar- en de kwartaalversie van het Modtrim-model, dat op het FPB werd ontwikkeld.

Deze vooruitzichten werden voltooid op 8 september 2016.

Philippe Donnay

Commissaris van het Federaal Planbureau

Jean-Marc Delporte

Voorzitter van de raad van bestuur van het
Instituut voor de Nationale Rekeningen

ECONOMISCHE BEGROTING

Kerncijfers voor de Belgische economie*Wijzigingspercentages in volume - tenzij anders vermeld*

	2014	2015	2016	2017
Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,4	1,3	0,9	1,4
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,6	0,9	0,1	0,6
Bruto vaste kapitaalvorming	7,0	2,4	3,2	2,4
Totaal van de nationale bestedingen	1,7	1,6	1,2	1,4
Uitvoer van goederen en diensten	5,4	4,9	3,4	3,6
Invoer van goederen en diensten	5,9	5,2	3,2	4,0
Netto-uitvoer (bijdrage tot de groei van het bbp)	-0,4	-0,2	0,2	-0,2
Bruto binnenlands product	1,3	1,4	1,4	1,2
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	0,3	0,6	2,0	1,6
Gezondheidsindex	0,4	1,0	2,1	1,4
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	0,5	1,1	1,4	1,0
Spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbaar inkomen)	12,6	12,4	12,8	12,5
Binnenlandse werkgelegenheid (jaargemiddelde verandering, in duizendtallen)	15,6	41,4	45,6	31,2
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard, jaargemiddelde)	8,5	8,5	8,3	8,2
Saldo lopende rekening (betalingsbalans, in % van het bbp)	-0,2	-0,0	0,1	-0,1
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro)	132,9	111,0	111,6	112,9
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (%)	0,2	-0,0	-0,3	-0,4
Lange rente (OLO, 10 jaar) (%)	1,7	0,8	0,4	0,3

Samenvatting

In vergelijking met de vooruitzichten van juni werd de groei van de Belgische economie in 2016 opwaarts herzien als gevolg van een sterk tweede kwartaal. De Belgische bbp-groei in 2017 zou daarentegen lager uitkomen door een externe factor, nl. de toegenomen onzekerheid binnen de EU na het brexit-referendum. De impact daarvan op de economische activiteit in de eurozone (en in België) is momenteel echter moeilijk in te schatten.

Na twee matige jaren zou de groei van de wereldeconomie in 2017 licht aantrekken onder impuls van de Verenigde Staten en van de opkomende landen. De economische groei in de eurozone zou evenwel gematigd blijven, mede doordat een belangrijk risico dat we aanhaalden bij de publicatie van de economische begroting in juni 2016, nl. de keuze voor een brexit, zich gerealiseerd heeft en voor toegenomen onzekerheid zorgt. De impact ervan zal afhangen van meerdere (zowel economische als politieke) factoren. Binnen Europa vielen diverse vertrouwensindicatoren in augustus beduidend terug, maar ze blijven vooralsnog op een relatief hoog niveau. De onzekerheid zou op korte termijn vooral de Britse economie treffen, maar onvermijdelijk ook wegen op de bbp-groei van de eurozone als geheel, die op basis van recente consensusvooruitzichten zou vertragen van 1,5 % in 2016 tot 1,3 % in 2017.

De Belgische economie zou in 2016 voor het tweede jaar op rij met 1,4 % groeien, wat in belangrijke mate te danken is aan een onverwacht sterke bbp-groei in het tweede kwartaal (0,5 %, na 0,2 % in het eerste kwartaal). De negatieve macro-economische impact van de aanslagen van eind maart bleek ruimschoots gecompenseerd door een dynamische binnen- en buitenlandse vraag. Als gevolg van een minder gunstige internationale context wordt voor de daaropvolgende kwartalen een minder uitgesproken, maar stabiele groei van 0,3 % per kwartaal verwacht, wat op jaarbasis een lichte vertraging van de economische groei betekent tot 1,2 % in 2017.

De Belgische uitvoer wordt in 2016 ondersteund door de gunstige ontwikkeling van de binnenlandse kosten, die een rechtstreeks gevolg is van de maatregelen gericht op het beperken van de arbeidskosten. Toch zou de volumestijging van de uitvoer dit jaar beperkt blijven tot 3,4 % (t.o.v. 4,9 % in 2015), maar dat is louter het gevolg van een tijdelijke inzinking in het eerste kwartaal. In 2017 zou de uitvoergroei (3,6 %) afgeremd worden door de Europese conjunctuurverzwakking. Daarbij levert de netto-uitvoer een licht negatieve bijdrage tot de economische groei. Samen met hogere olieprijs zou dat volgend jaar leiden tot een klein tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou dit jaar met 1,4 % toenemen, mede ondersteund door de netto-toename van de werkgelegenheid (zie verder). Bovendien heeft een aantal maatregelen een gunstig koopkrachteffect, al wordt dat deels tenietgedaan door o.m. de btw-verhoging op elektriciteit voor huishoudelijk gebruik, de verhoging van andere indirecte belastingen en de indexsprong. Tegen de achtergrond van een enigszins tragere economische groei zou de koopkrachttoename in 2017 beperkt blijven tot 1 %, ondanks een meer uitgesproken toename van de lonen (in een scenario waarin geen nieuwe loonmatiging wordt opgelegd). Door een zwak eerste kwartaal zou de volumegroei van de particuliere consumptie in 2016 evenwel beperkt blijven tot 0,9 %, waardoor de gezinsspaarquote tijdelijk herneemt. De consumptieve bestedingen zouden in 2017 een inhaalbeweging maken en met een

groei van 1,4 % een belangrijke bijdrage leveren tot de economische groei. De forse volumegroei van de investeringen in woongebouwen in 2016 (6,5 %) wordt verklaard door een gunstig startpunt dankzij de sterke toename van de woningbouwactiviteit in de tweede helft van 2015 en de eerste helft van 2016. Geholpen door nog steeds aantrekkelijke financieringsvoorwaarden zouden die investeringen in 2017 verder toenemen met 2,1 %.

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen zou dit jaar niet meer dan 2,3 % bedragen. Dat cijfer wordt evenwel sterk beïnvloed door het (grotendeels) wegvallen van uitzonderlijke aankopen die de bedrijfsinvesteringen opdreven in 2014 en 2015, maar omdat die ingevoerd werden, hadden ze geen impact op de economische groei. Gezuiverd voor die transacties zouden de investeringen van de ondernemingen dit jaar met 6,2 % stijgen, daarbij ondersteund door een toename van de rendabiliteit en de lage rente. In 2017 zouden ze aan dynamiek inboeten (2,5 %) als gevolg van minder gunstige afzetperspectieven, maar voor het vierde jaar op rij duidelijk sneller groeien dan het bbp.

Rekening houdend met alle gekende maatregelen zou de volumegroei van de overheidsconsumptie in 2016 en 2017 uitkomen op resp. 0,1 % en 0,6 %. De volumegroei van de overheidsinvesteringen in 2016 (2,5 %) is in belangrijke mate toe te schrijven aan scholenbouw door de Vlaamse overheid, terwijl die in 2017 (2,7 %) aangedreven zou worden door een verhoogde investeringsactiviteit van de lokale besturen in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2018.

Ondanks een verdere trendmatige afname van de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid, steeg de totale binnenlandse werkgelegenheid vorig jaar met 0,9 % (een nettotoename van 41 400 banen). De totale werkgelegenheid zou in 2016 en 2017 met resp. 1 % en 0,7 % toenemen, of een nettotoename van bijna 77 000 banen voor beide jaren samen. De loontrekkende werkgelegenheid in de marktsector wordt (vooral in 2016) gunstig beïnvloed door maatregelen ter beperking van de arbeidskosten, wat in combinatie met de relatief stabiele groei van de economische activiteit, over beide jaren samen, ruim 56 000 bijkomende jobs kan opleveren. Het aantal zelfstandigen zou in die periode met ruim 21 000 personen aangroeien, wat net als de voorbije vier jaar een relatief sterkere toename is dan die van de loontrekkende werkgelegenheid. Het aantal tewerkgestelden bij de overheid zou daarentegen in 2017 lager uitkomen dan in 2015 (-900 personen).

Als gevolg van de lager dan verwachte instroom van asielzoekers tijdens de voorbije maanden, werd de toename van de beroepsbevolking neerwaarts herzien ten opzichte van de economische begroting van juni. Samen met een sterkere toename van de werkgelegenheid leidt dat tot een neerwaartse herziening van de werkloosheid in 2016 en in 2017. Het aantal werklozen (met inbegrip van de niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen) zou in beide jaren samen met 36 000 afnemen. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad zou dalen van 8,5 % in 2015 tot 8,2 % in 2017.

De Belgische inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, viel in 2014 en 2015 terug tot resp. 0,3 % en 0,6 %, vooral als gevolg van de daling van de olieprijs. De olieprijs zouden, ondanks een geleidelijke toename, dit jaar gemiddeld lager liggen dan in 2015, terwijl ook de noteringen voor aardgas en elektriciteit dalen t.o.v. vorig jaar. Niettemin zou de inflatie in 2016 aantrekken tot 2 %. De negatieve bijdrage van de prijs voor aardgas en olieproducten wordt immers volledig tenietgedaan door de positieve bijdrage van de consumptieprijs van elektriciteit. Die laatste stijgt fors door de invoering of de verhoging van een aantal belastingen en heffingen en door de

afschaffing van de zogenaamde 'gratis kWh' in het Vlaams Gewest. Bovendien zou de onderliggende inflatie hoger uitkomen dan in 2015.

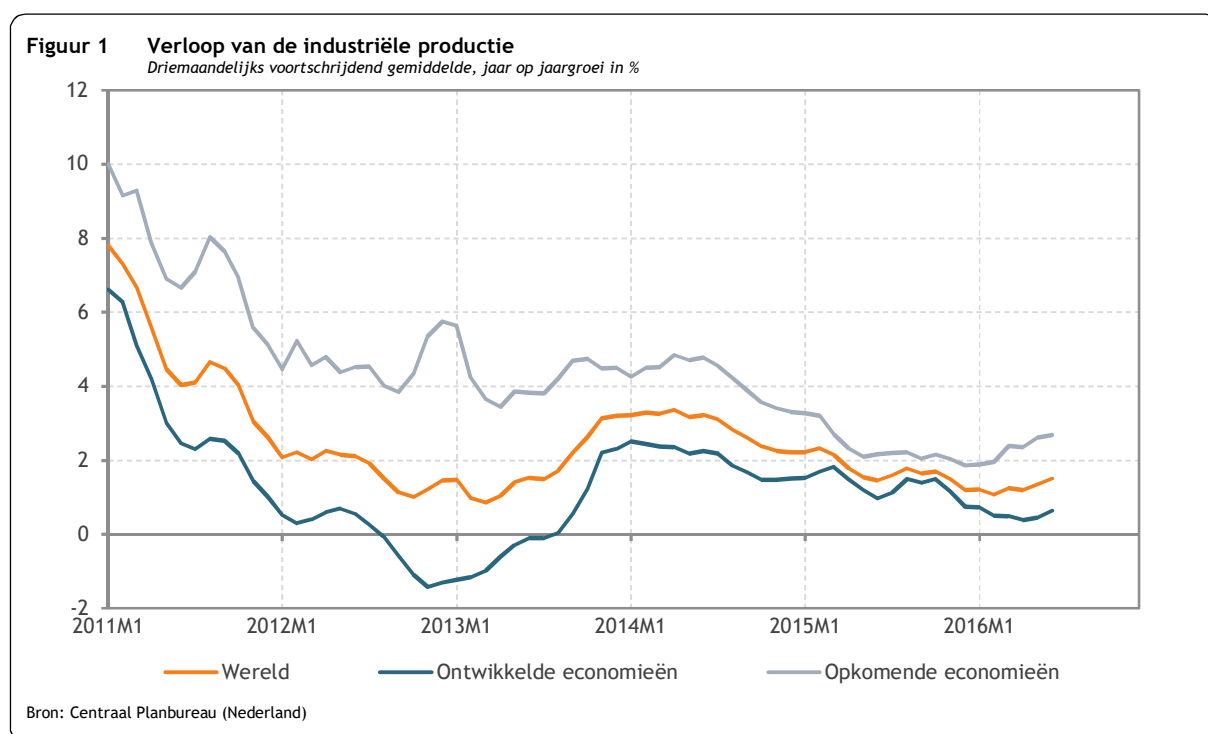
De inflatie zou in 2017 vertragen tot 1,6 %. Dat is het resultaat van enkele factoren die elkaar gedeeltelijk compenseren. Enerzijds zou de prijs voor ruwe olie voor het eerst sinds 2012 toenemen, maar anderzijds zou de onderliggende inflatie – mede door de arbeidskostenverlagende maatregelen – afkoelen en zou de opwaartse invloed van de maatregelen m.b.t. de elektriciteitsprijs op de inflatie dan grotendeels uitgewerkt zijn.

De gezondheidsindex, die niet beïnvloed wordt door het prijsverloop van o.m. benzine en diesel, zou in 2016 en 2017 met resp. 2,1 % en 1,4 % toenemen. Overeenkomstig de maandvooruitzichten van het Federaal Planbureau voor de gezondheidsindex zou de huidige spilindex voor de overheidswedden en sociale uitkeringen (103,04) overschreden worden in augustus 2017.

1. De internationale omgeving

1.1. Evolutie van de wereldeconomie¹

De groei van de wereldeconomie verzwakte van 3,4 % in 2014 tot 3,1 % in 2015, vooral onder invloed van een groeivertraging in de opkomende landen. De eerste helft van 2016 werd gekenmerkt door een tegenvallende economische groei in de VS en Japan en een weinig dynamische groei in Europa. Niettemin kon de mondiale economische groei uitbodemen dankzij een voorzichtig herstel in de opkomende landen (zie figuur 1), dit tegen de achtergrond van een aantrekkende Chinese economie, een versnelling van de kredietgroei (geholpen door kapitaalstromen van ontwikkelde naar opkomende economieën en uiterst gunstige financieringsvoorwaarden) en stijgende prijzen voor grondstoffen, die een belangrijk aandeel in de uitvoer van de groeielanden vormen.

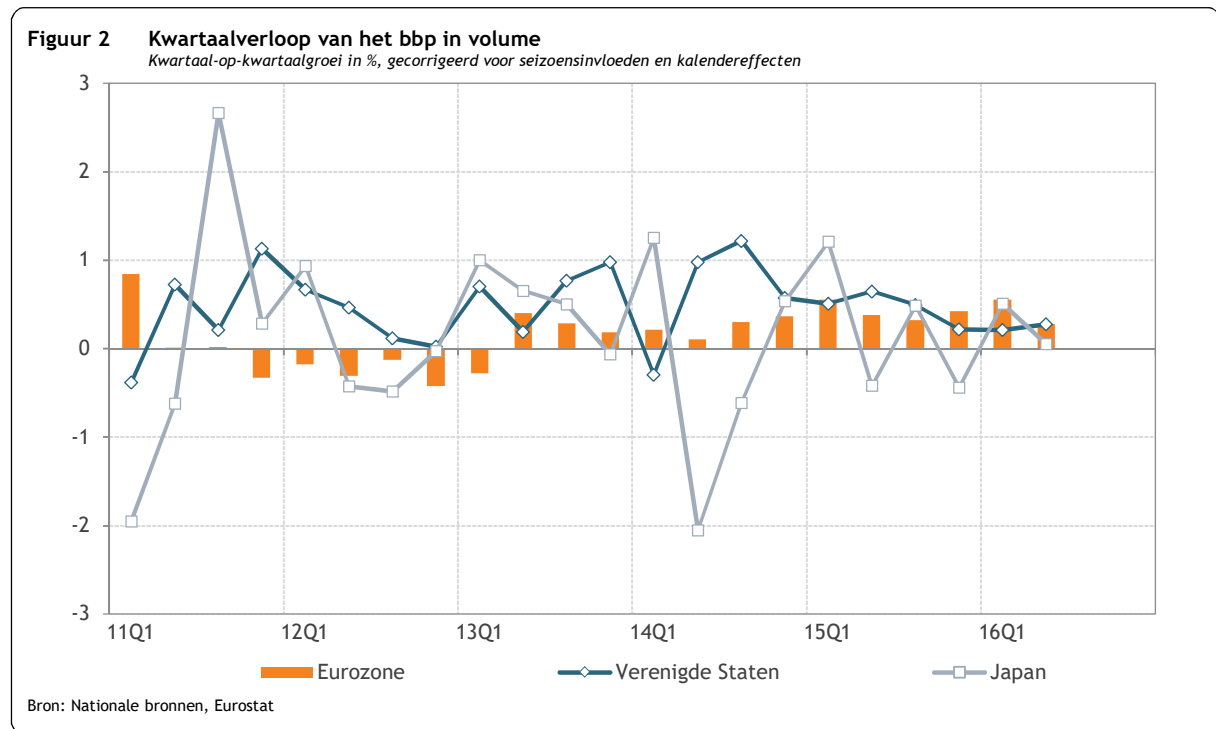

In vergelijking met de juniversie van de economische begroting² werden de groeivoorzichten voor de Europese Unie voor de tweede helft van 2016 en voor 2017 neerwaarts herzien als gevolg van het referendum over het EU-lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk, dat op 23 juni werd gehouden en waarbij een kleine meerderheid voor een brexit stemde. De impact daarvan op de economische activiteit is momenteel moeilijk in te schatten en hangt af van meerdere (zowel economische als politieke) factoren. Mede als gevolg van de onzekerheid daarover zou de groei van de wereldeconomie dit jaar (3,1 %) niet versnellen t.o.v. 2015 en in 2017 slechts licht aantrekken, ondanks betere groeivoorzichten voor de opkomende landen (waarbij Brazilië en Rusland uit recessie zouden komen).

¹ De in dit hoofdstuk vermelde groeicijfers voor het bbp in 2016 en 2017 zijn, met uitzondering van België, gebaseerd op consensusvoorzichten (Consensus Economics, augustus 2016).

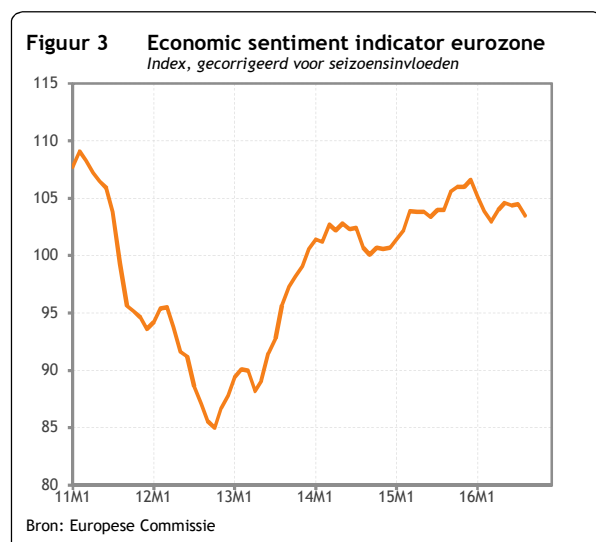
² Zie perscommuniqué van 9 juni 2016. URL: <http://www.plan.be/press/communiqué-1589-nl-de+belgische+economische+groei+zou+uitkomen+op+1+2pct+in+2016+en+aantrekken+tot+1+5pct+in+2017>

De Amerikaanse economie presteerde met een gemiddelde kwartaalgroei van 0,2 % in de eerste helft van 2016 bijzonder zwak. Jaar-op-jaar viel de bbp-groei terug tot nauwelijks 1,2 % in het tweede kwartaal van 2016. De particuliere consumptie bleef dynamisch, maar de uitvoergroei werd afgeremd door de tegenvallende buitenlandse vraag en de recente appreciatie van de dollar, terwijl de bedrijfsinvesteringen zelfs daalden. Dat laatste is vooral toe te schrijven aan de investeringen in de mijnbouw- en de olie-industrie, die getroffen worden door relatief lage prijzen voor olie en andere grondstoffen. De aanhoudend sterke arbeidsmarkt en een hogere olieprijs zouden een sterkere groeiprestatie mogelijk maken in de tweede helft van 2016 en in 2017. De Amerikaanse bbp-groei zou dit jaar beperkt blijven tot 1,5 % (tegenover 2,6 % in 2015), maar volgend jaar aantrekken tot 2,4 % dankzij een heropleving van de bedrijfsinvesteringen.

De bbp-groei in de eurozone bedroeg in de eerste helft van 2016, net als in de loop van 2015, gemiddeld 0,4 % per kwartaal. Binnen de eurozone waren vooral Spanje, Duitsland en Nederland de groeimotoren, terwijl Griekenland, Portugal en Italië de zwakste groei kenden. In de eurozone als geheel wordt de particuliere consumptie ondersteund door de aanzienlijke toename van het reëel beschikbaar inkomen³, terwijl de investeringen gestuwd worden door uiterst gunstige financieringsvoorwaarden en een oplopende capaciteitsbezettingsgraad. De tegenvallende buitenlandse vraag zorgde er echter voor dat de uitvoergroei aanzienlijk daalde van meer dan 7 % jaar-op-jaar begin 2015 tot nauwelijks 2 % in het tweede kwartaal van 2016.

³ Dankzij de aantrekkelijke werkgelegenheid en de daling van de energieprijzen.

Het resultaat van het brexit-referendum zorgt voor onzekerheid. Binnen Europa vielen diverse vertrouwensindicatoren beduidend terug in augustus. De onzekerheid zou op korte termijn vooral de Britse economie treffen, maar onvermijdelijk ook wegen op de bbp-groei van de eurozone als geheel, die zou vertragen van 1,6 % in 2015 tot 1,5 % in 2016 en tot 1,3 % in 2017.⁴ In vergelijking met de junivoorzichten betekent dat een neerwaartse herziening van de bbp-groei in de eurozone van 0,3 procentpunt in 2017, terwijl het vooruitzicht voor de Britse bbp-groei voor dat jaar met 1,1 procentpunt verlaagd wordt tot 0,6 %.

De Japanse bbp-groei zou, net als vorig jaar, in 2016 uitkomen op 0,5 % en in 2017 licht aantrekken tot 0,8 %. De appreciatie van de Japanse yen en een tegenvallende buitenlandse vraag hebben reeds enkele kwartalen een negatieve impact op de uitvoer, terwijl de toename van de particuliere consumptie en van de investeringen zeer bescheiden blijft. De overheidsconsumptie is de meest dynamische bestedingscomponent door het expansief budgettaire beleid, dat in de nabije toekomst nog versterkt zou worden.

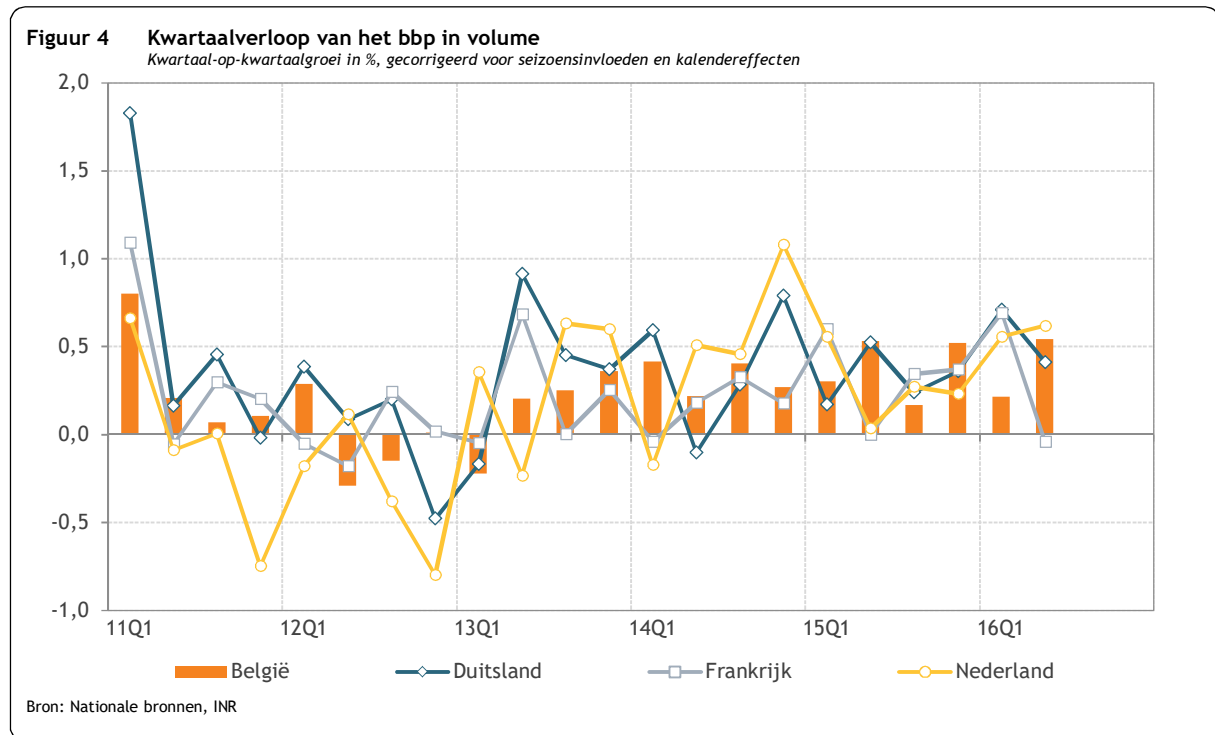
De Chinese bbp-groei trok aan van 1,2 % in het eerste kwartaal van 2016 tot 1,8 % in het tweede kwartaal. Die versnelling was vooral het gevolg van bijkomende kredietverlening, die de investeringen (vooral van overheidsbedrijven) verder opdreef. Daardoor loopt de schuldgraad van de totale Chinese economie (die vooral uit bedrijfsschulden bestaat en die grotendeels is opgebouwd sinds 2008) verder op. Dit jaar zou de bbp-groei uitkomen op 6,6 % en dalen tot 6,3 % in 2017 door het uitdoven van de invloed van de huidige kredietinjectie.

1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners

De Duitse economische activiteit trok met 0,7 % aan in het eerste kwartaal van 2016 en met 0,4 % in het tweede kwartaal. Tijdens het voorbije jaar werd de economische groei vooral ondersteund door de particuliere consumptie (dankzij de uitzonderlijk sterke werkgelegenheids groei en de dalende inflatie nam het reëel beschikbaar inkomen immers aanzienlijk toe), de woningbouw en de overheidsconsumptie. De hogere overheidsuitgaven zijn vooral het gevolg van de vluchtelingen crisis. Die factor zou tot 0,5 procentpunt bijdragen aan de bbp-groei van 1,6 % in 2016.⁵ Een deel van de daling van de economische groei in 2017 (1,2 %) wordt allicht verklaard door het niet verder toenemen van die uitgaven t.o.v. 2016.

⁴ Dat stemt overeen met een kwartaal groei in de eurozone van 0,3 % vanaf de tweede helft van 2016.

⁵ Op basis van een raming van Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung (<http://en.rwi-essen.de/presse/mitteilung/243/>).

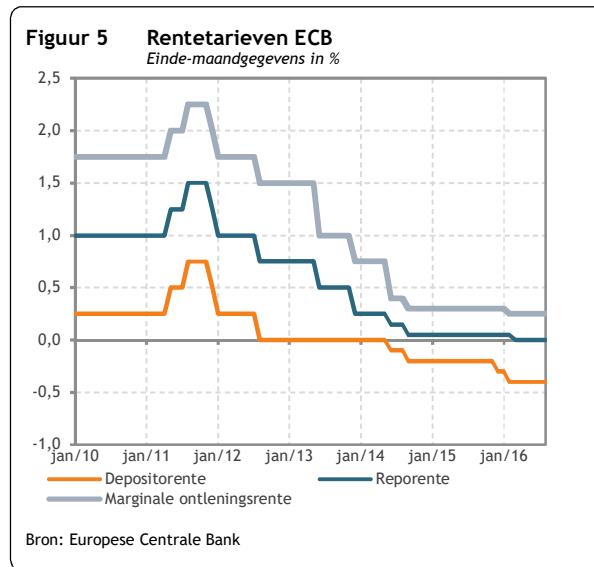

De Franse economie kende een verrassend sterke groei in het eerste kwartaal van 2016 (0,7 %), maar stagneerde vervolgens in het tweede kwartaal. De Franse groei werd vooral ondersteund door de particuliere consumptie (de traditionele motor), maar ook door een heropleving van de investeringen, aangedreven door een verbeterde rendabiliteit en door uiterst lage rentevoeten. De netto-uitvoer daarentegen woog aanzienlijk op de groei tot in het eerste kwartaal van dit jaar. Voor dit en volgend jaar wordt gerekend op een bbp-groei van resp. 1,4 % en 1,2 %.

De Nederlandse economie was in het eerste semester van 2016 één van de sterkste groeiers in de eurozone, wat toe te schrijven was aan bijzonder dynamische investeringen, dankzij verbeterde binnen- en buitenlandse afzetperspectieven in combinatie met uiterst gunstige financieringsvoorwaarden. Ook de particuliere consumptie groeide fors dankzij een toename van de koopkracht (door een combinatie van loonstijgingen, lage inflatie en een lastenverlaging voor de gezinnen). Op jaarbasis zou de bbp-groei in 2016 uitkomen op 1,5 % en licht aantrekken tot 1,6 %, ondanks de verlaging van de gasproductie.

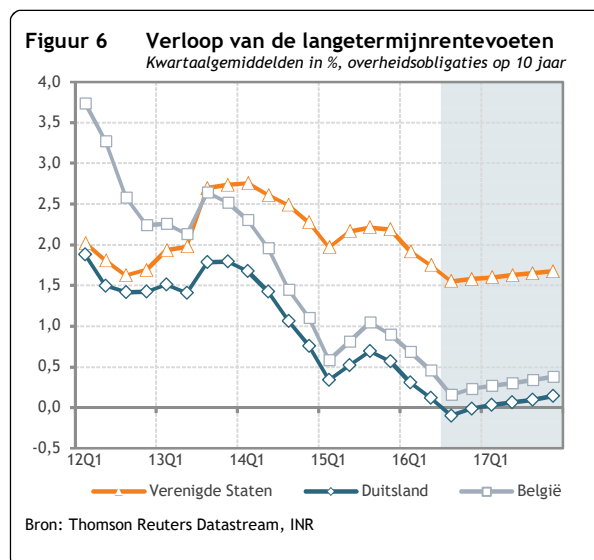
1.3. Rentevoeten en wisselkoersen⁶

De Europese Centrale Bank verlaagde haar financieringsrente dit jaar met 5 basispunten tot 0 % en de

depositorrente (waartegen banken overtollige liquiditeiten bij de ECB kunnen plaatsen) tot -0,4 %. Bovendien werd het programma van kwantitatieve versoepeling (de aankoop van obligaties) in april 2016 uitgebreid tot een maandelijks bedrag van 80 i.p.v. 60 miljard euro. Verder wordt een nieuwe reeks langetermijnherfinancieringsoperaties (zogenoemde TLTROs) opgezet om de financieringskosten voor banken zoveel mogelijk te drukken. Deze maatregelen werden genomen om de consumptie en de investeringen te stimuleren en de momenteel bijzonder lage inflatie omhoog te stuwten. Dit alles vertaalde zich in een verdere daling van de euriborrente.

De Amerikaanse centrale bank verhoogde eind vorig jaar voor het eerst sinds de financiële crisis de basisrente (van 0,25 tot 0,50 %). Aanvankelijk werd verwacht dat ze de rente in de loop van 2016 nog een paar keer zou optrekken, maar de tegenvallende economische groei weerhield de Federal Reserve daarvan. De termijnmarkten sluiten een renteverhoging in de rest van het jaar niet uit en verwachten in ieder geval een verdere, zij het bescheiden, monetaire verstrakking in 2017.

De vertraging van de mondiale economische groei en inflatie en de kwantitatieve versoepeling door de centrale banken leidde al tot een aanzienlijke daling van de rente op overheidsobligaties in de eerste helft van 2016. De keuze voor een brexit leidde echter tot een verhoogde toevlucht tot overheidsobligaties met een bijkomende daling van de langetermijnrentes tot gevolg. Wereldwijd heeft ongeveer 40 % van alle overheidsobligaties nu een negatieve yield⁷. De Amerikaanse tienjaarsrente bedraagt momenteel nog ongeveer 1,5 %, maar de gemiddelde langetermijnrente in de eurozone viel al terug tot 0,4 %. De Duitse tienjaarsrente werd voor het eerst licht negatief, terwijl ook de Belgi-

sche langetermijnrente 0 % benaderde. De gemiddelde langetermijnrente in de eurozone zou dit jaar uitkomen op 0,4 % en volgend jaar op 0,3 %.

⁶ Deze technische hypothesen zijn gebaseerd op de termijntoersen van eind augustus 2016.

⁷ Uiteraard betreft het vooral overheidsobligaties met eerder korte looptijden.

Het uitstellen van een verdere monetaire verstrakking in de VS leidde in de eerste helft van 2016 aanvankelijk tot een appreciatie van de euro t.o.v. de dollar. De toegenomen onzekerheid in de EU als gevolg van het resultaat van het brexit-referendum leidde echter tot een omkering van deze beweging. In het zog van de dollar apprecieerden ook de meeste andere munten tegenover de euro. In effectieve termen (voor België) werd die beweging echter gecompenseerd door de forse depreciatie van het Britse pond tegenover de euro (met ruim 10 %). Daardoor zou de nominale effectieve wisselkoers voor België (de gemiddelde wisselkoers van de euro t.o.v. de munten van onze belangrijkste handelspartners gewogen volgens hun belang in de Belgische uitvoer) in 2016 alsnog met 1,6 % appreciëren en volgend jaar met 1 %.

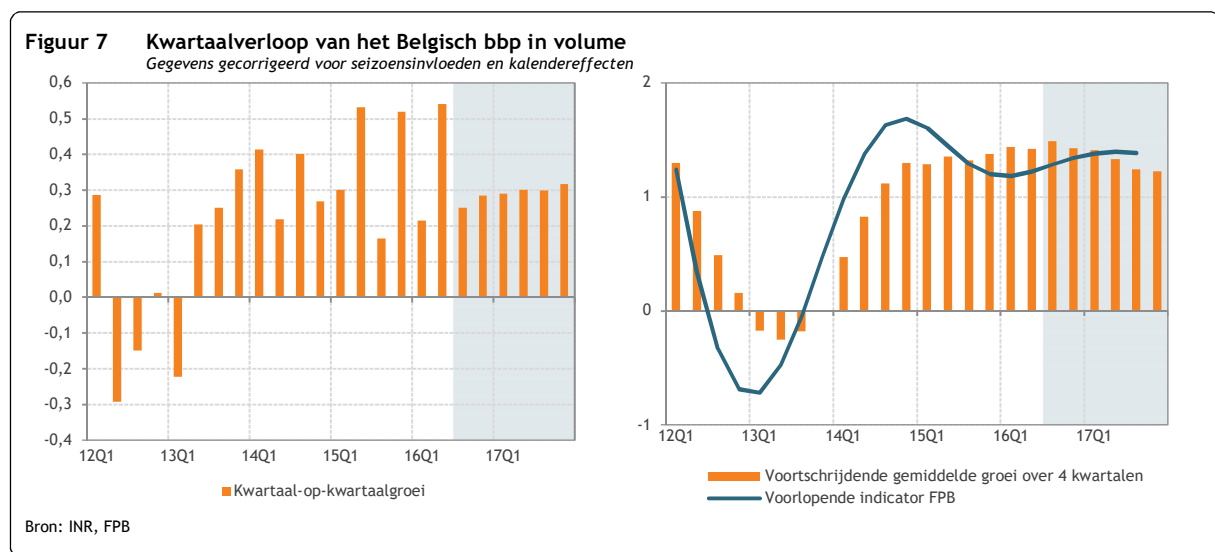
1.4. Onzekerheden

Een belangrijk risico dat we vermeldden bij de publicatie van de juniversie van de economische begroting, nl. de keuze voor een brexit, heeft zich gerealiseerd en zorgt voor toegenomen onzekerheid die een impact zal hebben op de economische activiteit in de Europese Unie. De precieze impact blijft evenwel moeilijk in te schatten. Andere risico's die het internationaal scenario kunnen doorkruisen, betreffen o.m. de impact van de geleidelijke normalisering van het Amerikaanse monetair beleid, een sterker dan voorziene herneming van de oliepijzen of een heropflakking van de schulden crisis in de eurozone. Anderzijds is het mogelijk dat het budgettair beleid in Europa minder stringent wordt en meer zou bijdragen tot de economische groei. Al bij al lijkt de balans van de positieve en de negatieve risico's nu meer in evenwicht dan bij de juniversie van de economische begroting.

2. Het bbp en zijn belangrijkste bestedingscomponenten

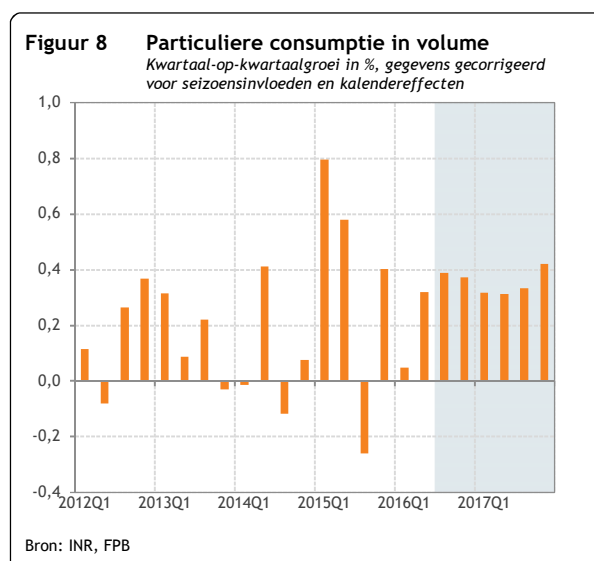
2.1. Economische groei

De Belgische economie zou in 2016 voor het tweede jaar op rij met 1,4 % groeien. De bbp-groei op kwartaalbasis, die nog beperkt bleef tot 0,2 % tijdens het eerste kwartaal, trok tijdens het tweede kwartaal onverwacht aan tot 0,5 %. De negatieve macro-economische impact van de terroristische aanslagen van 22 maart in Brussel bleek ruimschoots gecompenseerd door een dynamische binnen- en buitenlandse vraag. Als gevolg van een minder gunstige internationale context wordt voor de daaropvolgende kwartalen een minder uitgesproken, maar stabiele groei van 0,3 % per kwartaal verwacht. Op jaarbasis resulteert dat in een lichte vertraging van de economische groei tot 1,2 % in 2017.

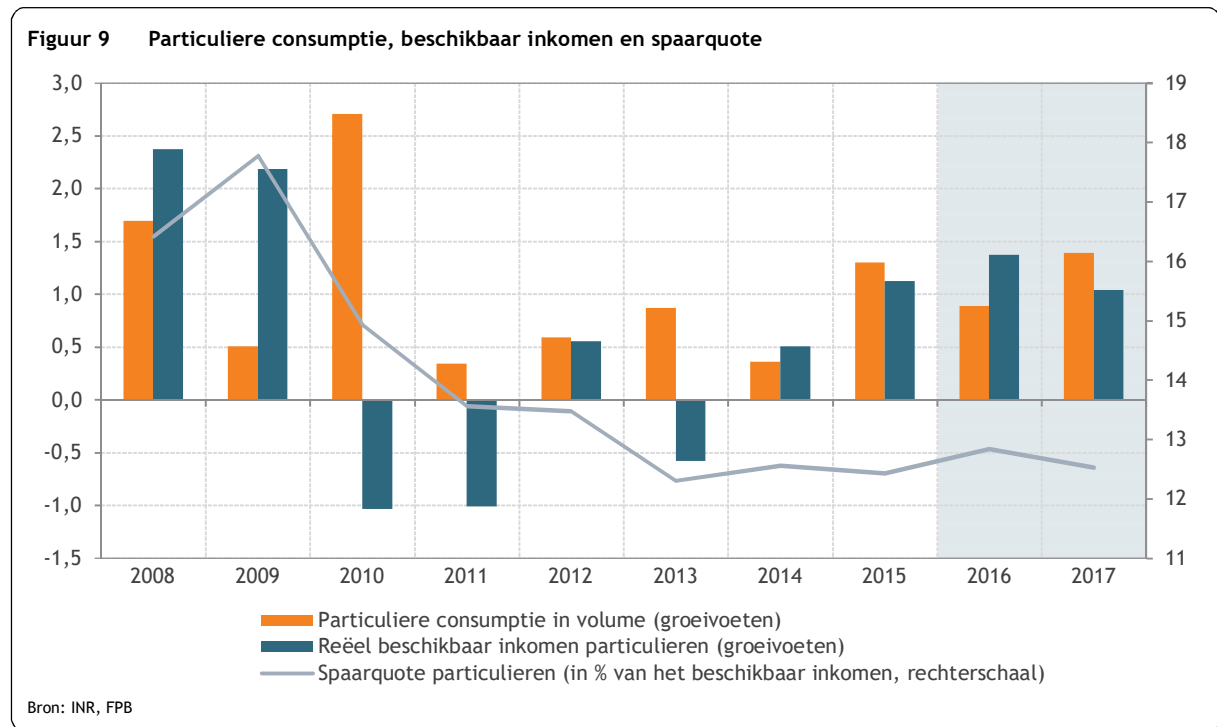

2.2. Consumptieve bestedingen van de particulieren

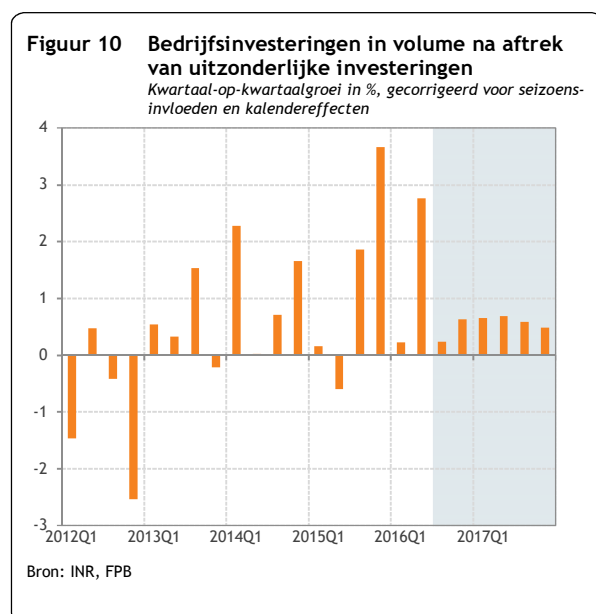
Het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou dit jaar met 1,4 % toenemen, daarbij ondersteund door de netto-toename van de werkgelegenheid. Bovendien heeft een aantal maatregelen (zoals de verhoging van de forfaitaire beroepskosten) een gunstig koopkrachteffect, al wordt dat deels tenietgedaan door o.m. de btw-verhoging op elektriciteit voor huishoudelijk gebruik, de verhoging van andere indirecte belastingen en de indexsprong. In 2017 houden we rekening met een scenario waarin geen nieuwe loonmatiging wordt opgelegd. Ondanks de versnelling van de loongroei zou de koopkrachttoename in 2017 beperkt blijven tot 1 % door de vertraging van de economische groei en het wegvallen van de fiscale impuls uit 2016.

Door een zwak eerste kwartaal zou de volumegroei van de particuliere consumptie in 2016 beperkt blijven tot 0,9 %, waardoor het sparen van de particulieren tijdelijk herneemt tot 12,8 % van hun beschikbaar inkomen. De consumptieve bestedingen zouden in 2017 een inhaalbeweging maken, daarbij ondersteund door een verbetering van het vertrouwen als gevolg van de verdere daling van de werkloosheidsgraad, en met een groei van 1,4 % een belangrijke bijdrage leveren tot de economische groei. De spaarquote van de particulieren zou daardoor licht terugvallen tot 12,5 % en voor het vijfde jaar op rij minder dan 13 % bedragen.

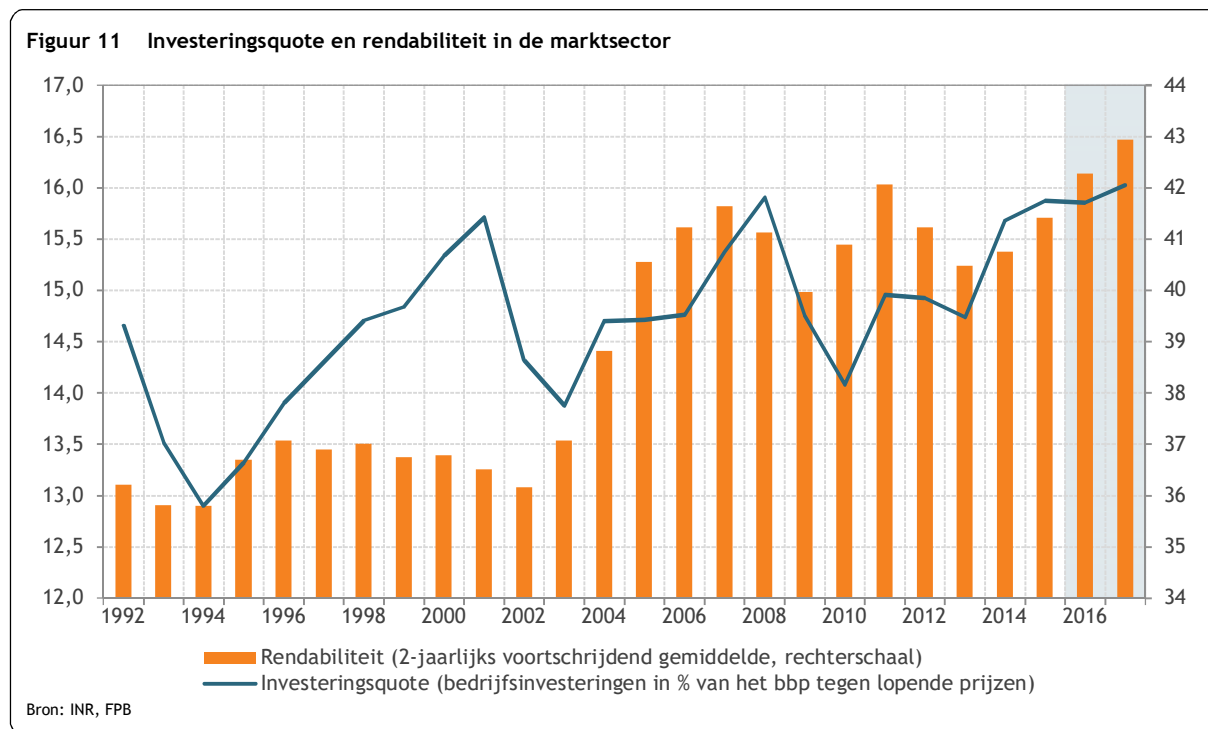

2.3. Bedrijfsinvesteringen

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen zou dit jaar uitkomen op 2,3 %. Dat cijfer wordt evenwel sterk neerwaarts beïnvloed door het (grotendeels) wegvallen van uitzonderlijke aankopen die de bedrijfsinvesteringen opdreven in 2014 en 2015. Die uitzonderlijke investeringen betreffen de aankoop van tankers door de Belgische Euronavgroep en twee belangrijke aankopen van patenten. Omdat die transacties de invoer evenredig deden toenemen, hadden ze echter geen impact op het bbp. Gezuiverd voor die transacties zouden de investeringen van de ondernemingen dit jaar met 6,2 % stijgen, een sterke groei die grotendeels de beduidende toename in het tweede kwartaal weerspiegelt.

Net zoals tijdens de afgelopen jaren zouden de bedrijfsinvesteringen ook in 2016 en 2017 ondersteund worden door een toename van de rendabiliteit van de ondernemingen – gemeten als het aandeel van het bruto-exploitationsoverschot van de bedrijven in de toegevoegde waarde tegen lopende prijzen – en de lage rente. Toch zou de kwartaalgroei van de bedrijfsinvesteringen vanaf midden 2016 lager liggen dan tijdens de voorgaande kwartalen, rekening houdend met het bijzonder hoge startpunt en de minder gunstige afzetperspectieven. Bijgevolg zou de groei van de bedrijfsinvesteringen terugvallen tot 2,5 % in 2017.

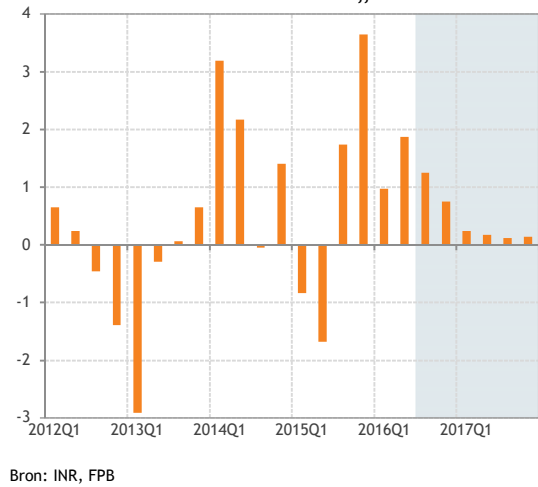

Aangezien de bedrijfsinvesteringen sterker blijven groeien dan het bbp, zou hun nominale aandeel in het bbp toenemen tot 15,9 % in 2016 en 16 % in 2017, wat beduidend meer is dan het gemiddelde voor de periode 1995-2015 (14,8 %).

2.4. Investerings in woongebouwen

De investeringen in woongebouwen vielen terug in de eerste helft van vorig jaar, maar een inhaalbeweging in het tweede semester zorgde voor een positieve jaargroei van 1,2 % in 2015. De forse volumegroei van de investeringen in woongebouwen in 2016 (6,5 %) wordt verklaard door een gunstig startpunt. De sterke toename van de woningbouwactiviteit in de tweede helft van 2015 zette zich immers voort tijdens de eerste helft van 2016. Die toename situeert zich in een context waarin het reëel beschikbaar gezinsinkomen verder toeneemt en de werkloosheidsgraad daalt. Bovendien zijn de hypothecaire tarieven historisch laag.

Figuur 12 Investerings in woongebouwen in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei in %, gegevens gecorrigeerd voor
seizoensinvloeden en kalendereffecten

De groei van de koopkracht van de gezinnen zou in 2017 vertragen en de reële hypothecaire rente – die op een bijzonder laag niveau blijft – zou voor het eerst in meer dan drie jaar toenemen in de loop van volgend jaar. Hoewel die factoren de investeringen in woongebouwen kunnen afremmen, wordt nog steeds een vrij gunstige evolutie van het aantal aanvragen voor hypothecair krediet en van het aantal bouwvergunningen opgetekend. Beide indicatoren lopen 3 tot 4 kwartalen voor op de bouwactiviteit. De investeringen in woningbouw zouden blijven toenemen, maar minder snel dan tijdens de afgelopen kwartalen. Op jaarbasis zou de groei van de investeringen van de gezinnen 2,1 % bedragen.

2.5. Overheidsconsumptie en -investeringen

Rekening houdend met alle gekende maatregelen zou de jaarlijkse volumegroei van de overheidsconsumptie in 2016 en 2017 beperkt blijven tot gemiddeld 0,4 %. Die lichte groeivertraging (t.o.v. gemiddeld 0,7 % in de jaren 2014-2015) is toe te schrijven aan een meer uitgesproken daling van de netto-aankoop van goederen en diensten, terwijl de volumegroei van de sociale uitkeringen in natura⁸ vergelijkbaar blijft. De volumegroei van de overheidslonen⁹ blijft onveranderd zwak doordat de werkgelegenheid bij de overheid zich nagenoeg stabiliseert in 2016 en daalt in 2017.

De volumegroei van de overheidsinvesteringen in 2016 (2,5 %) is in belangrijke mate toe te schrijven aan scholenbouw door de Vlaamse overheid, terwijl die in 2017 (2,7 %) aangedreven zou worden door een verhoogde investeringsactiviteit van de lokale besturen in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2018.

2.6. Voorraadwijzigingen

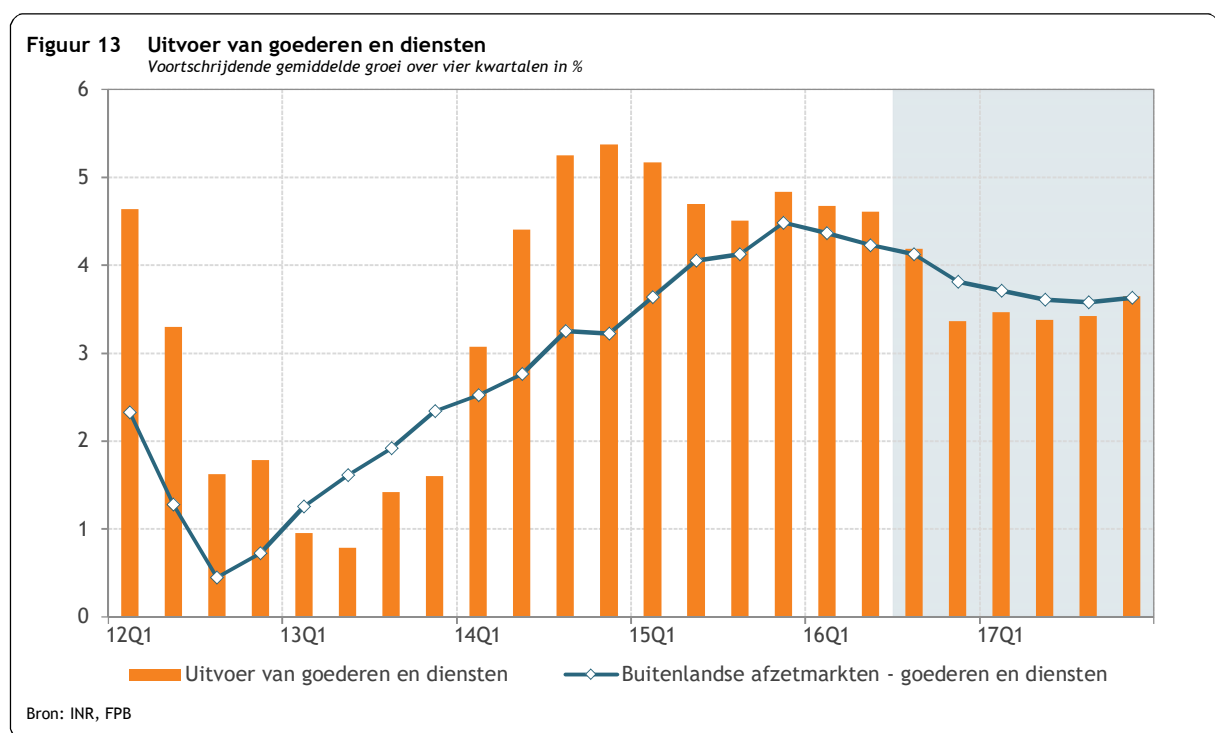
Na een voorraadafbouw in 2014 daalde de waarde van de voorraden verder in 2015. Toch leverden de voorraden een positieve bijdrage (van 0,2 procentpunt) tot de volumegroei van het bbp in 2015 omdat de waardedaling allicht verklaard wordt door de daling van de grondstoffenprijzen. Voor 2016 en 2017 wordt een nulbijdrage van de voorraadveranderingen tot de economische groei vooropgesteld.

⁸ Sociale uitkeringen in natura bestaan hoofdzakelijk uit overheidsuitgaven voor gezondheidszorg.

⁹ Het begrip overheidslonen dient hier in ruime zin begrepen te worden (met inbegrip van de toegerekende sociale bijdragen die o.m. de ambtenarenpensioenen bevatten).

2.7. Uitvoer en invoer

Ondanks de genomen maatregelen gericht op het beperken van de arbeidskosten, zou de volumestijging van de uitvoer dit jaar beperkt blijven tot 3,4 % (t.o.v. 4,9 % in 2015). De groeivertraging van de uitvoer is op jaarbasis meer uitgesproken dan die van de relevante uitvoermarkten voor België (van 4,5 % in 2015 naar 3,8 %) als gevolg van een tijdelijke inzinking van de uitvoer in het eerste kwartaal. De groei van de invoer zou in 2016 sterker vertragen dan die van de uitvoer (tot 3,2 %), waardoor de netto-uitvoer een licht positieve bijdrage tot de economische groei zou leveren. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei in 2015 en 2016 wordt evenwel sterk beïnvloed door de bedrijfsinvesteringen, meer bepaald door een aantal uitzonderlijke aankopen van investeringsgoederen die volledig geïmporteerd werden (zie paragraaf 2.3). Gecorrigeerd voor die uitzonderlijke transacties, bedraagt de bijdrage van de netto-uitvoer dit jaar -0,3 procentpunt.

In 2017 zou de uitvoergroei afgeremd worden door de Europese conjunctuurverzwakking en door de appreciatie van de nominale effectieve wisselkoers van België (+1,5 % in 2016 en +0,8 % in 2017), maar in dezelfde mate toenemen als de relevante uitvoermarkten, nl. met 3,6 %. De invoer trekt echter iets sterker aan onder impuls van de binnenlandse vraag waardoor de netto-uitvoer een licht negatieve bijdrage tot de economische groei levert.

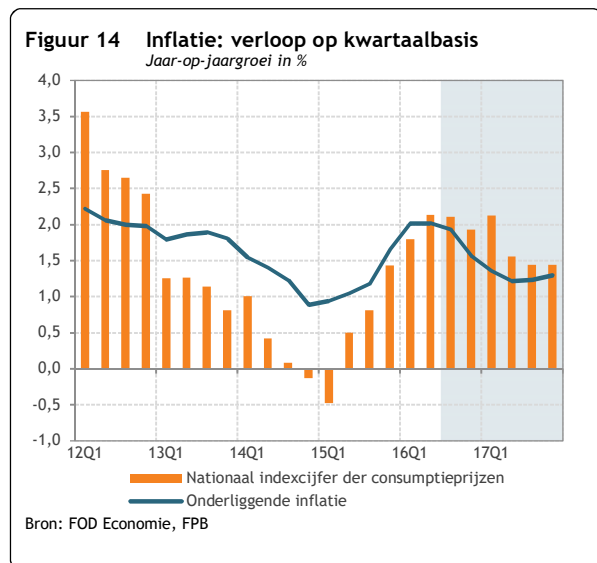
In 2015 werd de forse daling van de prijzen van de niet-energetische producten in dollar meer dan gecompenseerd door de sterke depreciatie van de euro t.o.v. de dollar, met een behoorlijke prijsstijging van die producten in euro tot gevolg (8,4 %). In 2016 en 2017 blijft de eurodollarkoers relatief stabiel en volgt de prijsevolutie van bovengenoemde prijzen in euro (+1,8 % in 2016 en -1,4 % in 2017) grosso modo die in dollartermen.

De daling van de prijs van energetische producten in 2015 zou zich voortzetten in 2016. Zo zou de prijs van een vat Brentolie, ondanks de toename die reeds opgetekend werd in de loop van 2016, op jaarbasis dalen van 52,4 dollar in 2015 tot 43,1 dollar in 2016. Op basis van termijnmarktnoteringen wordt verwacht dat de prijs van een vat Brent in 2017 zou oplopen tot 49,5 dollar. In eurotermen zou de olieprijs dalen met 18 % in 2016 en met ruim 13 % toenemen in 2017. De ruilvoet zou daardoor licht verbeteren in 2016 (0,1 %) en licht verslechteren (-0,1 %) in 2017. De lopende rekening van de betalingsbalans zou net als de drie voorgaande jaren ongeveer in evenwicht zijn.

3. Ontwikkeling van prijzen en lonen

3.1. Binnenlands prijsverloop

In de loop van 2015 werd de inflatie, gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), sterk neerwaarts beïnvloed door het olieprijsverloop. De gemiddelde prijs voor een vat Brent op de grondstoffenmarkt, die in 2012 nog gemiddeld 112 dollar bedroeg, viel immers voor het derde jaar op rij terug tot 52 dollar in 2015. De procentuele daling van de Brentprijs in

dollar op jaarbasis beliep 47 %, maar in euro (-37 %) was die minder uitgesproken als gevolg van de appreciatie van de dollar. Hoewel de jaar-op-jaargroei van de Brentprijs in euro in de loop van 2015 en de eerste helft van 2016 sterk negatief was, nam de totale inflatie toe van -0,7 % in januari 2015 tot 2,2 % in juni 2016. Die herneming was vooral te wijten aan de toename van de onderliggende inflatie en van de elektriciteitsprijs.

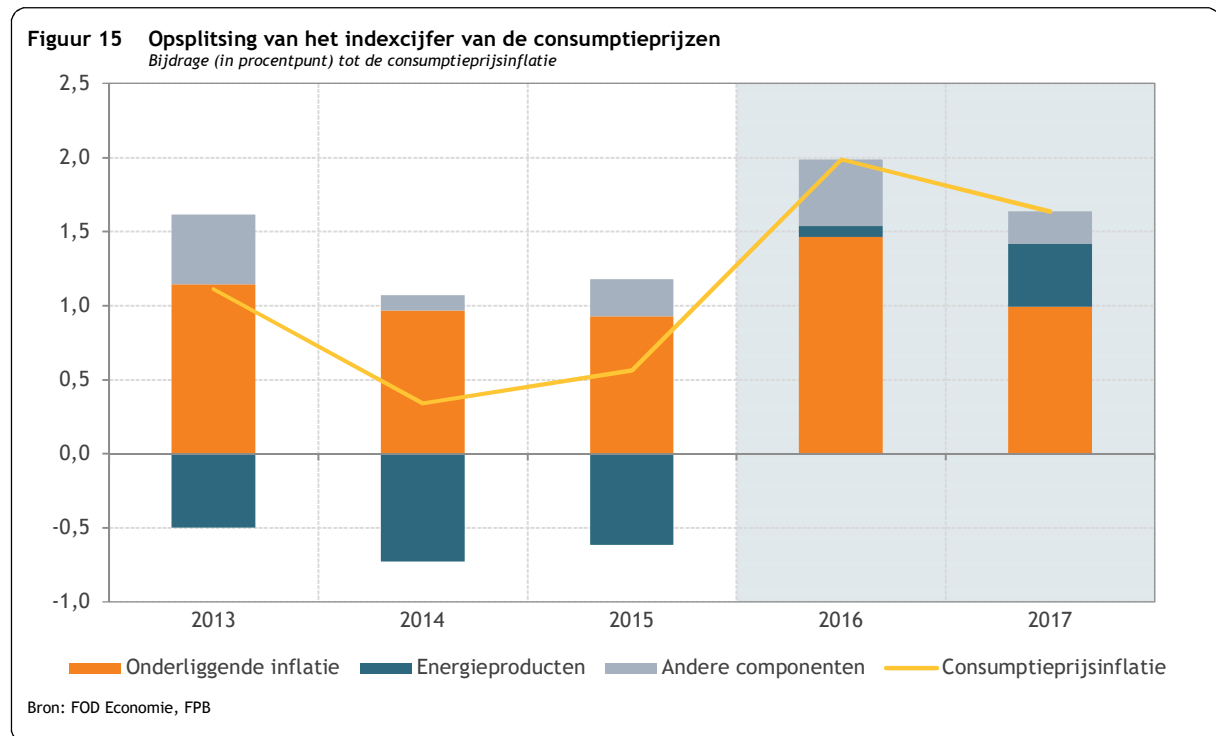
De onderliggende inflatie¹⁰ werd sinds het vierde kwartaal van 2015 beïnvloed door verschillende factoren. De arbeidskosten per eenheid product evolueren sinds 2014 in dalende lijn, wat een neer-

waartse invloed uitoefent op de onderliggende inflatie. Toch nam de onderliggende inflatie toe met ongeveer 0,8 procentpunt tijdens het vierde kwartaal van 2015 en de eerste helft van 2016. Meer dan de helft van die evolutie kan verklaard worden door beleidsingrepen en technische factoren. Zo werd bijvoorbeeld het inschrijvingsgeld voor Vlaamse universiteiten en hogescholen fors verhoogd in oktober 2015. Daarnaast steeg de prijs van nieuwe voertuigen in november 2015 als gevolg van de invoering van de Euro 6-emissiestandaard en opnieuw in januari 2016 door de aanpassingen van de BIV¹¹ in het Vlaams Gewest. Aangezien dergelijke factoren slechts gedurende een jaar een opwaartse invloed uitoefenen op de inflatie, waarna die invloed verdwijnt via een zogenaamd 'basiseffect', zou de onderliggende inflatie vanaf het vierde kwartaal van 2016 tot midden 2017 duidelijk in neerwaartse lijn evolueren. Die beweging wordt ook verklaard door de (vertraagde) doorsijpeling van de lagere arbeidskosten per eenheid product in de consumptieprijzen. Zowel de arbeidskosten per eenheid product als de olieprijsen in euro hernemen evenwel sinds kort. Met enige vertraging zou dat leiden tot een aantrekkende onderliggende inflatie tijdens de tweede helft van 2017.

¹⁰ De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten. Daarom worden de effecten van btw-wijzigingen, accijnzen en andere indirecte belastingen, de verkeersbelasting en het prijsverloop van waterverbruik, energie, tabak, alcoholhoudende dranken, vis en zeevruchten, vleesproducten en verse groenten en fruit uitgesloten bij de berekening van de onderliggende inflatie.

¹¹ De belasting op de inverkeersstelling wordt mee in rekening gebracht bij de registratie van de prijs van nieuwe voertuigen in het NICP.

De totale inflatie zou oplopen van 1,1 % in 2015 tot 2,0 % in 2016, maar opnieuw afkoelen tot 1,6 % in 2017. Die beweging wordt voor een deel verklaard door de evolutie van de onderliggende inflatie, maar ook door fiscale en andere maatregelen die de energieprijzen sterk beïnvloed hebben.

Ondanks de uitgesproken daling van de prijzen van energiegrondstoffen in 2016, levert de consumptieprijs van energieproducten toch een licht positieve bijdrage tot de inflatie. Zoals kan verwacht worden, ligt de prijs van motorbrandstoffen en aardgas dit jaar gemiddeld lager dan in 2015, maar die negatieve bijdrage wordt volledig tenietgedaan door de elektriciteitsprijs, die in 2016 gemiddeld bijna 30 % hoger zou liggen dan vorig jaar. Dat wordt verklaard door een hele resem aan factoren: het onderwerpen van de intercommunales aan de vennootschapsbelasting (wat leidde tot een verhoging van de distributienettarieven¹²), de invoering van het prosumententarief in Vlaanderen in juli 2015, de verhoging van het btw-tarief op elektriciteit voor huishoudelijk gebruik van 6 tot 21 % in september 2015, de tariefwijziging van de distributienetbeheerders in januari 2016¹³, de verhoging van de bijdrage energiefonds van 3 tot 100 euro of meer per jaar per gezin in het Vlaams Gewest sinds maart 2016 en tot slot de afschaffing van de gratis kWh waar elk gezin in het Vlaams Gewest recht op had¹⁴. Enkel de laatste twee maatregelen zullen nog een (beperkte) opwaartse invloed uitoefenen op de inflatie in 2017.

De prijzen van motorbrandstoffen werden het afgelopen jaar beïnvloed door accijnswijzigingen. Het zogenaamde 'klikstelsel' op diesel – waarbij prijsdalingen van diesel voor de helft tenietgedaan worden door accijnsverhogingen tot een vooraf bepaalde drempel bereikt wordt – werd immers opnieuw

¹² In het Brussels Gewest werden de tarieven verhoogd in maart 2015, in het Waals Gewest in juni 2015 en in het Vlaams Gewest in augustus 2015.

¹³ Hoewel sommige distributienetbeheerders hun tarieven verlaagden, werd gemiddeld een verhoging van de tarieven opgetekend.

¹⁴ Hoewel de afschaffing inging begin 2016, wordt ze als gevolg van de verwerkingswijze in de jaarfacturen voor elektriciteit pas in rekening gebracht in het NICP sinds mei 2016.

ingevoerd. Bovendien gaat een deel van die verhogingen gepaard met (begrotingsneutrale) accijnsdalingen¹⁵ op benzine met als doel om de prijs van benzine en diesel dicht bij elkaar te brengen. Een eerste ronde van accijnsverhogingen op diesel werd doorgevoerd tijdens november en december 2015¹⁶ en een tweede ronde tijdens juli en augustus 2016¹⁷. Bovendien werden de accijnzen op diesel geïndexeerd in november 2015 en die op benzine in januari 2016. Ook in januari 2017 zullen de accijnzen op benzine en diesel geïndexeerd worden¹⁸, waarna er een nieuwe ronde van accijnsverhogingen op diesel en accijnsverlagingen op benzine komt¹⁹. De impact van de accijnswijzigingen op de motorbrandstofprijzen is echter gering in vergelijking met de invloed van de Brentprijs. Al bij al zouden de prijzen van motorbrandstoffen met ruim 6 % afnemen in 2016 en zouden ze ongeveer in dezelfde mate toenemen in 2017.

De 'andere componenten' zouden in 2016 een behoorlijke bijdrage tot de inflatie leveren. Dat is ten eerste het gevolg van de forse accijnstoename op alcoholische dranken waartoe beslist werd in het kader van de taxshift eind 2015. Daarenboven zijn de prijzen voor verse voeding sterk toegenomen omdat de prijs van verse groenten en fruit hoger lag dan in 2015, maar vooral omdat de prijzen van verse vis en zeevruchten sterk gestegen zijn t.o.v. vorig jaar. Aangezien verondersteld wordt dat die prijzen opnieuw een 'normaler' verloop zullen kennen in 2017, wordt de bijdrage van de 'andere componenten' tot de inflatie in 2017 opnieuw beperkter.

Vermits de gezondheidsindex geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine en diesel, ligt de groei van de gezondheidsindex doorgaans hoger dan de inflatie in jaren van dalende olieprijsen. Ook in 2016 is dat het geval, hoewel de afwijking tussen de groei van de gezondheidsindex (2,1 %) en de inflatie (2,0 %) beperkter is dan het olieprijsverloop doet vermoeden. Dat komt doordat de gezondheidsindex evenmin rekening houdt met de prijzen van alcoholische dranken en tabak, die in 2016 opgedreven worden door accijnsverhogingen. In 2017 zouden de accijnsverhogingen op die productgroepen beperkter zijn. Het groeiverschil tussen de gezondheidsindex (1,4 %) en de consumptieprijsindex (1,6 %) zou dan grotendeels verklaard worden door de olieprijsstijging.

¹⁵ Omdat er in België veel meer diesel dan benzine verbruikt wordt, kan men een accijnsstijging op diesel koppelen aan een accijnsdaling op benzine die meer dan het drievoud daarvan bedraagt zonder dat dat een impact heeft op de begroting.

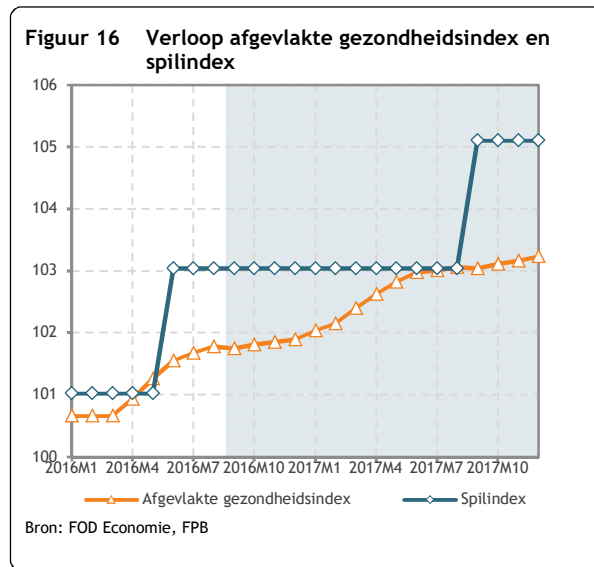
¹⁶ In drie stappen werden de accijnzen op diesel verhoogd met 3,33 eurocent per liter. Bij de laatste verhoging werden de accijnzen op benzine met 2,28 eurocent per liter verlaagd.

¹⁷ De accijnzen op diesel werden in vier keer verhoogd met in totaal 3,21 eurocent per liter. Bij de laatste verhoging werden de accijnzen op benzine met 0,91 eurocent per liter verlaagd.

¹⁸ Die indexering wordt bepaald op basis van de inflatie tijdens de maand juni. In januari 2017 zal die indexering dus 2,28 % bedragen.

¹⁹ Die ingreep beoogt een totale accijnsverhoging van 2,23 eurocent per liter op diesel en een verlaging van 1,65 eurocent per liter op benzine.

3.2. Indexering van de overheidslonen en de sociale uitkeringen

In april 2016 werd de afgevlakte gezondheidsindex overschreden door de referentie-index²⁰ en was de indexsprong officieel achter de rug. Sindsdien neemt de afgevlakte gezondheidsindex²¹ opnieuw toe en in mei 2016 overschreed hij de spilindex (die 101,02 bedroeg). Bijgevolg werden de sociale uitkeringen en de overheidslonen respectievelijk in juni en in juli 2016 met 2 % verhoogd. Rekening houdend met het voorziene maandelijks verloop van de gezondheidsindex zou de afgevlakte gezondheidsindex de huidige spilindex (103,04) overschrijden in augustus 2017. Als gevolg daarvan zouden de sociale uitkeringen in september 2017 en de overheidslonen in oktober 2017 met 2 % verhoogd

worden. Merk echter op dat de afgevlakte gezondheidsindex, zoals bijna elk jaar, ook in 2017 een bijzonder vlak verloop kent tijdens de tweede jaarhelft. Dat zorgt ervoor dat de maand waarin de spilindex overschreden wordt in 2017 zeer gevoelig is voor elke op- of neerwaartse herziening van de inflatievooruitzichten.

3.3. Loonontwikkeling in de marktsector

3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten

Het interprofessioneel overleg voor de periode 2015-2016 resulteerde in een ontwerpakkkoord dat slechts door acht leden van de Groep van Tien ondertekend werd. De bepalingen m.b.t. de loonontwikkeling in dat ontwerpakkkoord werden opgelegd via de wet van 28 april 2015 tot instelling van de maximale marge voor loonkostenontwikkeling voor de jaren 2015 en 2016²². Volgens die wet worden de conventionele lonen geblokkeerd in 2015 en ontstaat er in 2016 enige ruimte om de bruto-uurlonen vóór indexering op te trekken. Die marge wordt echter niet gedefinieerd in termen van conventionele lonen, maar wordt opgesplitst in een maximale verhoging van 0,5 % van het brutoloon en een bijkomende marge van 0,3 % van het loon 'in netto', in beide gevallen zonder bijkomende kosten voor de werkgever. Wat 2016 betreft, houden we net zoals in voorgaande edities van onze kortetermijnvooruitzichten rekening met een verhoging van de bruto-uurlonen vóór indexering van 0,5 %. De loonevolutie uit de nationale rekeningen op kwartaalbasis voor de eerste helft van 2016 geeft overigens geen argumenten om die hypothese te wijzigen.

Hoewel de conventionele lonen in 2015 stabiel gebleven zijn, is het gemiddeld bruto-uurloon vóór indexering met 0,3 % toegenomen. Die stijging is afkomstig van de zogenaamde loondrift, die gelinkt kan

²⁰ De referentie-index werd vanaf april 2015 berekend als het 4-maandelijks voortschrijdend gemiddelde van de gezondheidsindex, vermenigvuldigd met 0,98. Sinds mei 2016 bestaat de referentie-index niet meer.

²¹ Die wordt voortaan berekend als het 4-maandelijks voortschrijdend gemiddelde van de gezondheidsindex, vermenigvuldigd met 0,98.

²² Zie Belgisch Staatsblad van 30 april 2015, blz. 24159.

zijn aan wijzigingen in de werkgelegenheidsstructuur of aan loonsverhogingen die door de werkgever buiten een CAO om worden toegekend.

De indexering in de marktsector is in 2015 en 2016 zeer beperkt als gevolg van de indexsprong. De wedden van het overheidspersoneel werden in 2014 en 2015 niet beïnvloed door indexeringen. Pas in juli 2016 werden die geïndexeerd met 2 %, waardoor de indexeringscoëfficiënt 0 % bedroeg in 2015 en 1 % in 2016. De (gemiddelde) indexering van de lonen in de marktsector zou echter een meer geleidelijk verloop kennen (0,2 % in 2015 en 0,4 % in 2016) omdat er tal van indexeringsystemen bestaan, waarbij zowel indexeringen op vaste tijdstippen als op basis van het overschrijden van een spilindex mogelijk zijn.

Tabel 1 Opbouw van de loonkosten in de marktsector
Groeivoeten in %

	2015	2016	2017
Nominale uurloonkosten na aftrek van loonsubsidies ^a	0,3	-0,3	1,7
Nominale uurloonkosten	0,4	-0,4	1,6
Verhoging als gevolg van			
- Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^b	0,3	0,5	0,8
- Indexering	0,2	0,4	1,2
- Totale werkgeversbijdragen ^c	-0,1	-1,3	-0,4

a. In nationale rekeningen opgesteld volgens het ESR 2010 worden loonsubsidies en doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen niet in mindering gebracht van de loonkosten, maar geboekt als niet-productgebonden subsidies.

b. Conventionele loonstijgingen vóór indexering plus loondrift.

c. Wettelijke, extralegale en toegerekende werkgeversbijdragen.

In 2015 had de evolutie van de werkgeversbijdragen nauwelijks een invloed op de groei van de loonkosten. Een daling van de toegerekende werkgeversbijdragen als gevolg van de daling van het aantal bruggepensioneerden werd immers gecompenseerd door een toename van de extralegale werkgeversbijdragen (betaald aan de institutionele sector van de ondernemingen). In 2016 zorgt een forse daling van de werkgeversbijdragen ervoor dat een toename van de nominale bruto-uurlonen van 0,9 % toch gepaard zou gaan met een daling van de uurloonkosten van 0,4 %. In het kader van de taxshift werd immers een pakket loonlastenverlagingen toegekend in de vorm van werkgeversbijdrageverminderingen, socialemaribelsubsidies en nacht- en ploegenarbeidsubsidies. De werkgeversbijdragevoet in strikte zin²³ zou daardoor terugvallen met 1,5 procentpunt. Door de definities die gebruikt worden in de nationale rekeningen (zie voetnoot a bij tabel 1) heeft enkel de toename van de algemene werkgeversbijdrageverminderingen een neerwaartse invloed op de evolutie van de nominale uurloonkosten. De groei van de arbeidskosten per uur (na aftrek van loonsubsidies en doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen) zou echter nauwelijks verschillen van de groei van de loonkosten per uur omdat de versterking van enkele loonsubsidies en doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen in 2016 gecompenseerd wordt door de afschaffing van de algemene loonsubsidie, een maatregel ter financiering van de taxshift. Ook de toegerekende werkgeversbijdragen zouden bijdragen tot de daling van de uurloonkosten in 2016. De werkgeversbijdragevoet in ruime zin²⁴ zou sterker dalen dan de voet in strikte zin doordat de toegerekende bijdragen niet alleen beïnvloed zouden worden door de daling van

²³ Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid vóór aftrek van doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen, uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

²⁴ Werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid, extralegale en fictieve bijdragen, uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

het aantal bruggepensioneerden, maar ook door een daling van het bedrag aan betaalde ontslagpremies²⁵.

Er bestaat nog geen interprofessioneel akkoord of een wet die de maximale marges voor de conventionele lonen tijdens de periode 2017-2018 bepaalt. Bovendien is er nauwelijks informatie beschikbaar m.b.t. de toekomstige evolutie van de nominale uurloonkosten in onze buurlanden die gebruikt kan worden om de beschikbare marges te berekenen bij toepassing van de loonnormwet uit 1996. Bijgevolg werd de loonstijging in 2017 bepaald op basis van loonvergelijkingen op bedrijfstakniveau die rekening houden met de traditionele determinanten uit de economische theorie (productiviteit, werkloosheidsgraad en loonwig)²⁶. Op basis daarvan wordt voor de marktsector een gemiddelde toename van de nominale uurloonkosten van 1,6 % verwacht. De nominale bruto-uurlonen zouden sneller stijgen (2,0 %) aangezien de werkgeversbijdragen ook in 2017 een neerwaartse invloed uitoefenen op de loonkostenevolutie. De maatregelen van de taxshift gingen immers van start in het tweede kwartaal van 2016 en hebben dus pas vanaf 2017 betrekking op een volledig jaar. De indexering (1,2 %) zou nog steeds in beperkte mate neerwaarts beïnvloed worden door de indexsprong en daardoor beperkter zijn dan de groei van de gezondheidsindex (1,4 %). Dat impliceert een bruto-uurloonstijging vóór indexering van 0,8 %.

3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus

De inschatting van de werkgeversbijdrageverminderingen en loonsubsidies ten gunste van de ondernemingen in 2016-2017 is gebaseerd op het arbeidslastenverlagende pakket van de taxshift, de loonsubsidies volgens de nationale rekeningen 2014 en de laatst gepubliceerde observaties van de bijdrageverminderingen (RSZ, eerste kwartaal 2016). De werkgeversbijdrageverminderingen bestaan uit algemene en selectieve verminderingen t.o.v. de faciale wettelijke bijdragevoeten (in vergelijking met het voorgaande jaar bijkomend 272 miljoen in 2016 en 96 miljoen in 2017) en ook uit verminderingen die het gevolg zijn van de verlaging van de faciale bijdragevoeten (1 536 miljoen in 2016, 2 059 miljoen in 2017). De loonsubsidies zouden dalen met 138 miljoen in 2016 en 5 miljoen in 2017).

Het taxshift-pakket reorganiseert vanaf het tweede kwartaal van 2016 trapsgewijs over verschillende jaren de structurele werkgeversbijdrageverminderingen in de profitsector via verlagingen van de faciale werkgeversbijdragevoeten (met 2,4 procentpunt in 2016, met bijkomend 5 procentpunt in 2018), de verlaging (2016) en uiteindelijke afschaffing (2018) van de algemeen-forfaitaire vermindering, de afschaffing van de specifieke verminderingen voor de hoogverloonden (2018), en de versterking van de specifieke verminderingen voor de laagverloonden (geleidelijk in 2016-2019). Ex ante betekent dit in 2016 en 2017 per saldo resp. 1 551 en 2 071 miljoen algemene werkgeversbijdrageverminderingen meer voor de profitsector dan zonder de taxshift. De taxshift kent ook een bijkomend pakket algemene werkgeversbijdrageverminderingen toe aan de non-profitsector (ex ante 116 miljoen in 2016).

²⁵ Merk op dat er in deze vooruitzichten geen bijkomende correcties aangebracht werden om rekening te houden met de ontslagrondes die enkele grote ondernemingen aankondigden in de loop van september 2016.

²⁶ Voor een bespreking van die vergelijkingen, zie Bassilière, Delphine, et al. 2013. A new version of the HERMES model - HERMES III. Federaal Planbureau, Working paper 13-13, blz. 53-54.

De doelgroepverminderingen voor de profitsector worden ook versterkt, zowel federaal via het luik eerste aanwervingen van het taxshift-pakket (ex ante resp. 49 en 39 miljoen in 2016 en 2017), als regionaal via de volledige vrijstelling van de wettelijke werkgeversbijdragen in de sector van de koopvaardij en de zeesleepvaart door het Vlaamse Gewest (samen ex ante 25 miljoen in 2016).

Het taxshift-pakket schaft vanaf het tweede kwartaal van 2016 de algemene loonsubsidie via de niet-doorstorting van de bedrijfsvoorheffing voor de meeste werknemers in de profitsector af (ex ante een besparing van 768 miljoen in 2016 en een bijkomende besparing van 272 miljoen in 2017). De voor de kmo's specifieke en genereuzere versie van die algemene subsidie (in 2014 ingevoerd) werd echter behouden en in het geval van startende micro-kmo's (in 2015 ingevoerd) zelfs versterkt (met ex ante 40 miljoen in 2016). Tegelijk werden in 2016 de nacht- en ploegenarbeidssubsidievoeten verhoogd voor gewone activiteiten (van 15,6 naar 22,8 % van de betrokken brutolonen) en volcontinu arbeid (van 17,8 naar 25 %) – samen ex ante 490 miljoen – en nog meer voor hoogtechnologische activiteiten (van 15,6 naar 25 %, ex ante 27 miljoen).

Tabel 2 Loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen
Miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Werkgeversbijdrageverminderingen incl. doelgroepen (excl. gesco's) in vergelijking met de dan geldende faciale wettelijke voeten	5001	4943	5114	5382	5494	5766	5862
<i>p.m. federale en regionale doelgroepen</i>	886	869	876	947	1024	1141	1171
<i>p.m. regionale doelgroepen</i>	0	0	0	0	803	852	843
2. Werkgeversbijdrageverminderingen als gevolg van veranderingen in de faciale wettelijke voeten	0	0	0	0	0	1536	2059
3. Loonsubsidies exclusief werkgeversbijdrageverminderingen voor doelgroepen, waarvan o.a.	6128	6326	6282	6399	6580	6442	6437
- Sociale maribel	870	911	951	992	1013	1130	1154
- Activeringen	638	463	218	232	250	252	220
- Dienstencheques	1424	1595	1649	1617	1641	1693	1742
- Nacht- en ploegenarbeid + Overuren	1125	1130	1163	1188	1191	1568	1731
- Algemene korting	935	970	988	1009	1035	322	68
<i>p.m. waarvan overgenomen door de Gewesten</i>	0	0	0	0	1914	1968	1985
4. (=1+2+3) Totaal ten gunste van werkgevers	11129	11269	11395	11781	12074	13745	14358
<i>p.m. waarvan overgenomen door de Gewesten</i>	0	0	0	0	2716	2820	2828
5. Werknemersbijdrageverminderingen	740	720	849	842	887	1001	1003

De taxshift behoudt de non-profitsectorversie van de algemene loonsubsidie en versterkt bovendien de sociale maribelsubsidie (de gemutualiseerde werkgeversbijdrageverminderingen) in 2016 (ex ante 95 miljoen, ex post een stijging met 117 miljoen t.o.v. 2015).

Krachtens de zesde staatshervorming vallen een aantal werkgeversbijdrageverminderingen (alle doelgroepgebonden verminderingen behalve ‘eerste aanwervingen’, ‘vaste werknemers horeca’, en ‘arbeidsduurvermindering’²⁷) en loonsubsidies (activeringen, jongerenbonus non-profit en dienstencheques) sinds 2015 onder de bevoegdheid van de gewesten. Bij gebrek aan concrete informatie wordt verondersteld dat het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de modaliteiten van de werkgeversbijdrageverminderingen waarvoor ze bevoegd zijn geworden, niet zouden wijzigen vóór 2018. We houden wel rekening met de hervorming van het doelgroepenbeleid door het Vlaams Gewest vanaf de tweede helft van 2016. Samen zouden de gewesten in 2016 2 820 miljoen loonlastenverlagingen ten gunste van de ondernemingen (exclusief gesubsidieerde contractuelen) toekennen (2 828 miljoen in 2017), waarvan in 2016 852 miljoen doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen (843 in 2017) en 1 968 miljoen andere, voormalig federale loonsubsidies (1 985 miljoen in 2017).

De hervorming van het Vlaamse doelgroepenbeleid zou vooral zorgen voor verschuivingen binnen het Vlaamse budget voor de doelgroepverminderingen. De nieuwe Vlaamse doelgroepverminderingen ten gunste van de koopvaardij en de zeesleepvaart (zie supra) zouden wel een milde verhoging van dat budget nodig maken. Omdat het Vlaams Gewest een deel van de activeringen – een gewestelijke bevoegdheid sinds 2015 – geleidelijk laat uitdoven zouden de activeringen in de drie gewesten samen dalen met 32 miljoen in 2017.

Ondanks de vermindering met de helft van de fiscale aftrekbaarheid van dienstencheques in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2016 zouden de dienstenchequesubsidies voor het ganse land verder stijgen in 2016-2017 (telkens met ongeveer 50 miljoen per jaar).

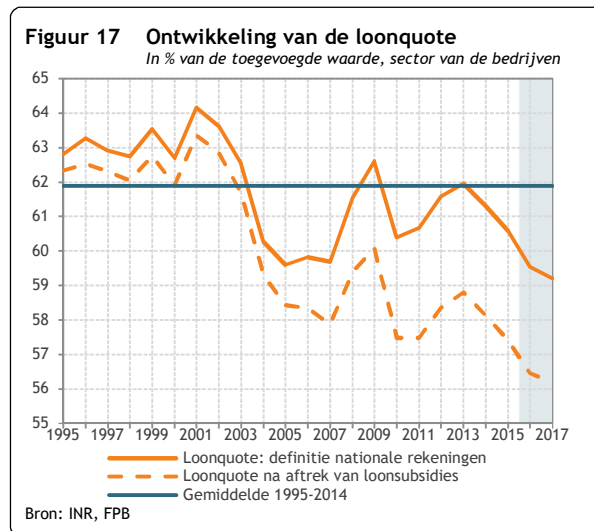
Ten slotte worden ook de werknemersbijdrageverminderingen versterkt in 2016 (ex post 114 miljoen t.o.v. 2015).

3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote

Volgens de regels die gehanteerd worden om de nationale boekhouding op te stellen (ESR 2010), worden zowel doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen als loonsubsidies (kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing) geboekt als niet-productgebonden subsidies. Dat betekent dat niet alle loonlastenverlagingen die de werkgevers genieten in mindering gebracht worden van de loonkosten die geregistreerd worden in de nationale rekeningen. De loonquote²⁸ – berekend volgens de definities van de nationale rekeningen – ligt dan ook hoger dan de loonquote die rekening houdt met loonsubsidies en doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen (zie figuur 17). Bovendien is het verschil tussen beide definities van de loonquote sterk toegenomen sinds 2003.

²⁷ Net zoals de federaal gebleven doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen worden de aan de gewesten overgedragen werkgeversbijdrageverminderingen krachtens de ESR2010-regels in de nationale rekeningen geboekt als niet-productgebonden subsidies aan de productie en maken dus ook deel uit van de loonsubsidies.

²⁸ De loonquote wordt hier berekend als het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de institutionele sector van de ondernemingen.

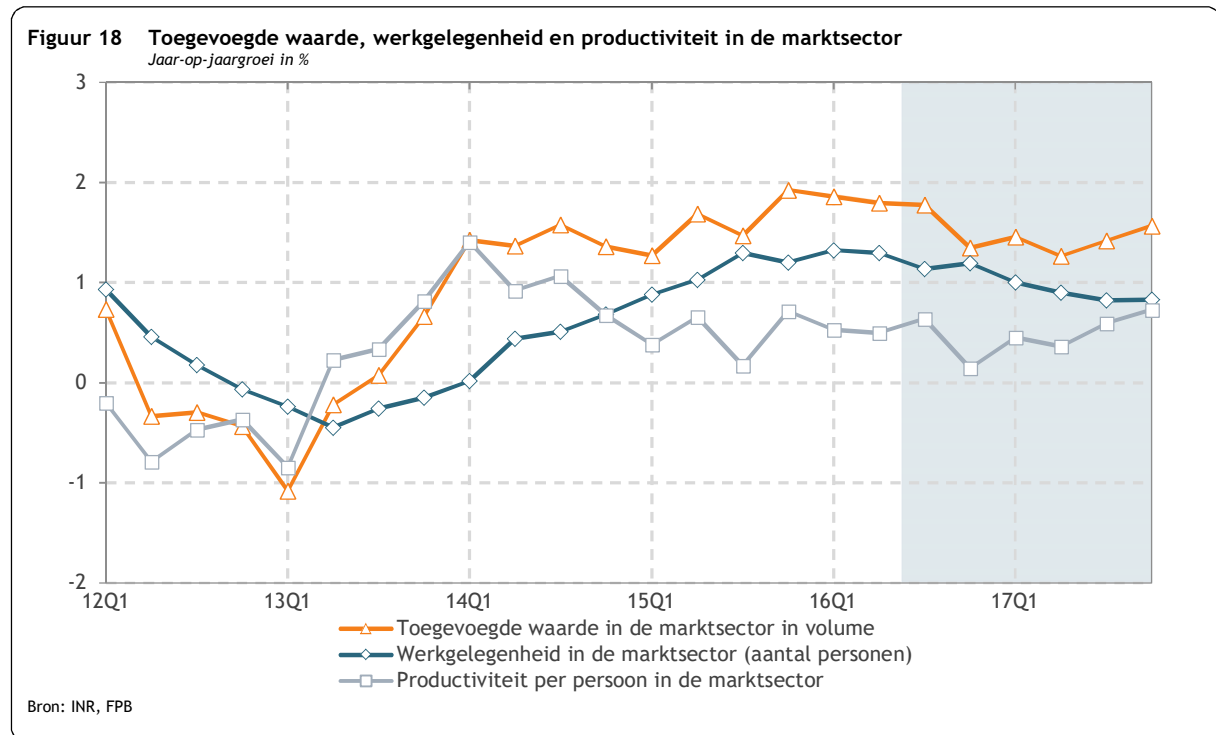

In 2012 en 2013 nam de loonquote sterk toe doordat de loonindexering de groei van de deflator van de toegevoegde waarde ruimschoots overtrof. In 2014 werd echter een beduidende daling van de loonquote ingezet. De conventionele lonen werden geblokkeerd in 2014 en 2015 en zouden slechts beperkt groeien in 2016, wat impliceert dat de groei van de uurloonkost vóór indexering lager uitkomt dan de groei van de uurproductiviteit. Daarnaast zorgt de indexsprong ervoor dat de loonindexering een stuk lager ligt dan de groei van de deflator van de toegevoegde waarde. De groeiversnelling van de lonen vóór indexering in 2017 heeft nauwe-

lijks invloed op de evolutie van de loonquote omdat de uurproductiviteit in ongeveer dezelfde mate toeneemt. In de nasleep van de indexsprong komt de loonindexering in 2017 echter lager uit dan de groei van de deflator van de toegevoegde waarde, waardoor de loonquote verder daalt.

4. Arbeidsmarkt

De groei van de activiteit in de marktsector lag tijdens de eerste helft van dit jaar (0,4 % per kwartaal) net onder de gemiddelde groei die in 2015 werd opgetekend (0,5 % per kwartaal) en zou tijdens de tweede jaarhelft verder afzakken tot 0,25 % per kwartaal. Dankzij een gunstig overloopeffect zou de jaargroei niettemin licht aantrekken van 1,6 % in 2015 tot 1,7 % in 2016. Volgend jaar doet zich het omgekeerde fenomeen voor: de kwartaalgroei trekt dan aan (tot een vrij stabiele 0,4 % per kwartaal), maar door het zwakkere tweede semester van 2016 blijft de jaargroei in 2017 beperkt tot 1,3 %.

Onder impuls van een daling van de reële arbeidskosten²⁹ bleef de productiviteitsgroei per uur vorig jaar beperkt tot 0,7 %, zodat de groei van het arbeidsvolume in de marktsector versnelde van 0,6 % tot 0,9 %. De hoofdelijke werkgelegenheidsgroei trok nog sterker aan (van 0,4 % tot 1,1 %), aangezien de gemiddelde arbeidsduur vrij fors zou zijn afgenomen (met -0,25 %), wat eerder uitzonderlijk is in een periode van conjuncturele herneming. Een eenmalige opstoot in het aantal deeltijdse tijdskredieten droeg bij tot die afname van de gemiddelde arbeidsduur. Een belangrijke groep van werknemers nam eind 2014 op de valreep nog zijn toevlucht tot deeltijds tijdskrediet vooraleer de strengere regelgeving (afschaffing van het tijdskrediet zonder motief; verdere verhoging van de instapleeftijd voor het einde-loopbaan-tijdskrediet) van kracht zou worden. Sinds midden 2015 zorgt de verstrenging in de regelgeving echter voor een geleidelijke afname van het aantal personen met een deeltijds tijdskrediet, wat een opwaartse impact heeft op de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur.

De verbetering in de werkgelegenheidsevolutie bleef tijdens de jongste kwartalen niet beperkt tot de marktdiensten, maar deed zich ook voor in de verwerkende nijverheid en in de bouwnijverheid. In de

²⁹ Arbeidskosten gecorrigeerd voor loonsubsidies en gedeïndeerd met de deflator van de toegevoegde waarde.

bouwnijverheid stond de loontrekkende werkgelegenheid de voorbije jaren sterk onder druk omdat steeds meer een beroep wordt gedaan op gedetacheerde arbeidskrachten. De aanhoudende terugval van het aantal arbeidsplaatsen in die bedrijfstak die begon in het eerste kwartaal van 2012, lijkt nu echter uitgebodemd.

Dit jaar zou de productiviteitsgroei per uur gevoelig verzwakken (tot 0,2 %) – in lijn met de verdere terugval van de reële arbeidskosten als gevolg van de maatregelen ter vermindering van de socialezekerheidsbijdragen – zodat de groei van het arbeidsvolume verder versnelt (tot 1,8 %). De gemiddelde arbeidsduur zou echter sterk verhoogd zijn in de loop van de jongste drie kwartalen en zou – ondanks een stabilisatie in de tweede helft van 2016 – bijgevolg ook in jaargemiddelden aanzienlijk toenemen (met 0,25 %). De versnelling in de groei van de marktwerkgelegenheid (tot 1,2 %) zou dit jaar dus minder uitgesproken zijn dan die van het aantal gewerkte uren.

Ondanks een lichte terugval in de economische groei, zou de productiviteitsgroei per uur in 2017 enigszins aantrekken (tot 0,5 %), onder invloed van oplopende reële arbeidskosten, zodat de groei van het arbeidsvolume (die 0,8 % zou bedragen) sterker vertraagt t.o.v. 2016 dan de groei van de activiteit. Zowel de lichte terugval in de conjunctuur als de (beperkte) verdere toename van het aantal dienstenchequejobs werken arbeidsduurverlagend, maar worden gecompenseerd door de restrictieve maatregelen inzake tijdskrediet. Bij een nagenoeg stabiele gemiddelde arbeidsduur, valt de groei van de marktwerkgelegenheid terug tot 0,9 %.

De overheidswerkgelegenheid stabiliseerde zich in 2015, maar zou dit jaar stijgen met 1 000 personen. De werkgelegenheid zou blijven toenemen in het onderwijs, rekening houdend met de aanwas van de schoolbevolking. In de administraties blijven de saneringsmaatregelen verder doorwerken, maar er worden ook middelen vrijgemaakt voor bijkomende aanwervingen (vooral op federaal niveau) in het kader van de asiel- en migratiepolitiek en van de veiligheidspolitiek en de strijd tegen het terrorisme.

In 2017 zou de overheidswerkgelegenheid afnemen met 2 000 personen. De verdere toename van het onderwijspersoneel zou de daling van de werkgelegenheid bij de administraties (op basis van de reeds genomen maatregelen door de verscheidene overheden) en bij Landsverdediging slechts gedeeltelijk compenseren. De werkgelegenheid voor eigen rekening bij de gezinnen zou dit jaar nog afnemen (-1 300 personen), maar zich volgend jaar nagenoeg stabiliseren.

De toename van de werkende bevolking versnelde vorig jaar aanzienlijk (+41 100 personen) en is dit jaar vergelijkbaar (+45 600 personen). Die versnelling gebeurt onder impuls van de aantrekkende groei in de marktsector, die bovendien een sterk arbeidsintensief karakter heeft dankzij de arbeidskostenverlagende maatregelen. Volgend jaar neemt de werkende bevolking echter minder sterk toe (+31 200 personen), voornamelijk door de groeivertraging van de activiteit in de marktsector en in mindere mate door de lichte terugval in de overheidswerkgelegenheid. De werkgelegenheidsgraad steeg vorig jaar van 63,7 % tot 64,1 % en zou ook dit en volgend jaar fors toenemen (tot respectievelijk 64,5 % en 64,8 %).

Daarbij moet worden aangestipt dat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd voor dit en volgend jaar nu lager ingeschat wordt dan in de jongste Demografische Vooruitzichten³⁰. Daarin werd de hypothese gehanteerd dat de instroom van asielzoekers gedurende het volledige jaar 2016 op het geobserveerde peil van eind 2015 zou blijven, en pas tegen midden 2017 zou afnemen tot het niveau van vóór het uitbreken van de vluchtelingencrisis. Ondertussen is echter gebleken dat de instroom van asielzoekers sterk is teruggevallen tijdens de eerste jaarhelft van 2016 en we gaan ervan uit dat die instroom in de nabije toekomst niet zal hernemen³¹. De asielcrisis zou dan zorgen voor een extra toename (in jaargemiddelden) van 10 500 erkende vluchtelingen (of personen die subsidiaire bescherming genieten) in 2016 en van 13 600 erkende vluchtelingen in 2017, wat aanzienlijk lager is dan de raming in de Demografische Vooruitzichten (die respectievelijk +21 000 personen en +36 200 personen bedroeg). De bevolking op arbeidsleeftijd zou bij die nieuwe hypothesen slechts toenemen met 22 200 personen in 2016 en met 14 800 personen in 2017 (tegen +27 200 personen en +33 200 personen in de Demografische Vooruitzichten).³²

De beroepsbevolking³³ nam in 2015 toe met 12 900 personen. Die groei (+0,24 %) werd vrijwel uitsluitend ondersteund door demografische evoluties. Veranderingen in activiteitsgraden droegen globaal nauwelijks bij tot de groei van het arbeidsaanbod. Het effect op de groei van het arbeidsaanbod van stijgende activiteitsgraden op oudere leeftijd (onder invloed van cohorde-effecten bij vrouwen en van de verstrenging van de voorwaarden voor instroom in SWT en vervroegd pensioen) werd vrijwel volledig gecompenseerd door negatief evoluerende activiteitsgraden in de overige leeftijdsklassen (onder invloed van o.a. de activeringsmaatregelen in de werkloosheidsverzekering en van de hervormingen in

³⁰ Demografische vooruitzichten 2015-2060. Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftecoëfficiënten. FPB-ADSEI, maart 2016.

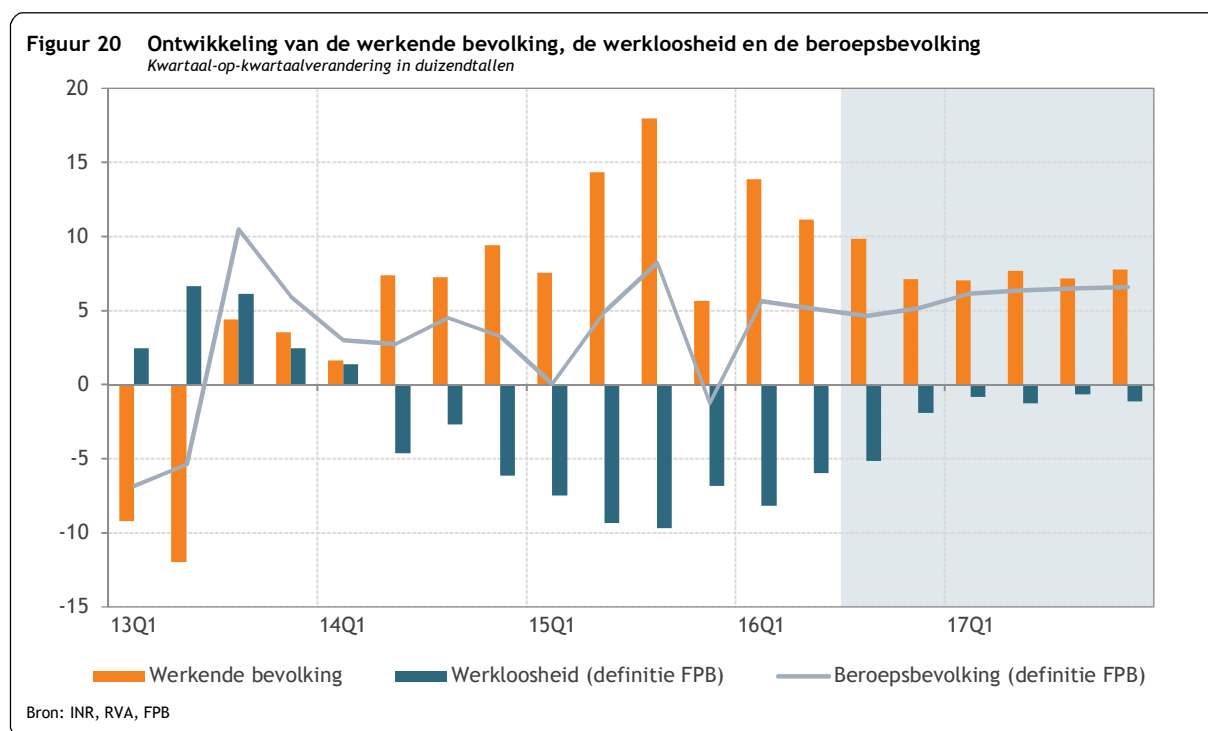
³¹ De overige hypothesen uit de Demografische Vooruitzichten m.b.t. recent instromende asielzoekers werden daarentegen wél behouden. We gaan er nog steeds van uit dat de gemiddelde verwerkingstijd per dossier met een aanvraag tot erkenning als politiek vluchteling 6 maanden bedraagt en dat de erkenningsgraad 75 % bedraagt, beduidend hoger dus dan gebruikelijk.

³² De gewijzigde raming van de kortetermijnimpact van de vluchtelingencrisis is niet het enige punt van verschil met de Demografische Vooruitzichten van maart. We houden nu ook rekening met de geobserveerde bevolkingcijfers op 1 januari 2016, die toen nog niet bekend waren. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd ligt het geobserveerde cijfer hoger (+7 200 personen) dan de projectie in de Demografische Vooruitzichten. De jaargemiddelde toename van de bevolking op arbeidsleeftijd wordt daardoor zowel voor 2015 als voor 2016 met 3 600 personen opwaarts herzien, los van de verandering in hypothesen m.b.t. asielzoekers.

³³ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen' of 'oudere werklozen').

het stelsel van inschakelingsuitkeringen). De macro-economische activiteitsgraad bleef bijgevolg stabiel op 72,7 %.

Dit jaar zou de toename van de beroepsbevolking versnellen tot +17 500 personen (+0,33 %). De demografische impuls versterkt onder invloed van de toename van het aantal erkende vluchtelingen. Dergelijke nieuwkomers vinden traditioneel echter met vertraging hun weg naar de arbeidsmarkt, zodat een belangrijk deel van het effect van die demografische impuls op het arbeidsaanbod wegsijpelt via lagere activiteitsgraden in – vooral – de jongere leeftijdsklassen. Daar staat tegenover dat de negatieve impact van de maatregelen inzake inschakelingsuitkeringen op de evolutie van de activiteitsgraden afzwakt, terwijl de positieve impact van de eindeloopbaanmaatregelen onverminderd doorwerkt. Per saldo dragen wijzigingen in activiteitsgraden nu licht positief bij tot de groei van de beroepsbevolking, hoewel de macro-economische activiteitsgraad ook dit jaar afgerond op 72,7 % blijft. Volgend jaar halveert de demografische bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking, gegeven onze nieuwe hypothesen m.b.t. asielzoekers, maar zouden de negatieve effecten op de activiteitsgraden in de jongere en middenleeftijdsklassen grotendeels wegvallen, zodat veranderingen in activiteitsgraden globaal significant bijdragen tot de toename van de beroepsbevolking. De macro-economische activiteitsgraad klimt tot 72,9 % en de toename van de beroepsbevolking versnelt tot +23 300 personen (+0,44 %).

De daling van de werkloosheid³⁴, die begon in het tweede kwartaal van 2014, versnelde opmerkelijk in de loop van 2015. Dat die afname zo sterk was, is mee het gevolg van de hervorming van het stelsel van inschakelingsuitkeringen (invoering van een maximale duur in het stelsel; strengere controles op actief zoekgedrag bij zowel uitkeringstrekkers als personen in de beroepsinschakelingsperiode; verlaging van de maximale leeftijd voor de aanvraag van een inschakelingsuitkering; diplomavereiste voor aanvragen door jongeren beneden de 21 jaar). Vooral het feit dat meer dan 20 000 personen sinds begin 2015 hun

³⁴ Volgens definitie FPB (inclusief 'oudere werklozen').

uitkering verloren omdat zij op dat moment de maximale duur van drie jaar in het stelsel overschreden, heeft vorig jaar sterk bijgedragen tot de daling van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen, ten koste weliswaar van een sterk negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. In jaargemiddelden bedroeg de daling van de totale werkloosheid vorig jaar 28 200 personen, maar het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen daalde nog veel sterker (-50 200 personen). De werkloosheidsgraad slonk van 12,4 % tot 11,9 %.

Vanaf de tweede helft van dit jaar zou de daling van de werkloosheid echter gevoelig afzwakken, naarmate de werkgelegenheidsgroei in de marktsector de gevolgen ondervindt van de conjunctuurvertraging. In jaargemiddelden blijft de werkloosheid – mede dankzij een erg gunstig overloopeffect – nochtans even sterk dalen als vorig jaar (-28 100 personen), zodat ook de werkloosheidsgraad verder terugvalt tot 11,3 %. Opnieuw doet die daling zich uitsluitend voor bij de uitkeringsgerechtigde werklozen (-29 400 personen), gelet op de verdere gevolgen van de hervorming van de inschakelingsuitkeringen en gegeven het feit dat werkzoekende erkende vluchtelingen op korte termijn niet in aanmerking komen voor een werkloosheidsuitkering.

Ook volgend jaar zou de kwartaal-op-kwartaaldaling van de werkloosheid erg bescheiden blijven, omdat de werkgelegenheidsgroei dan nauwelijks versnelt terwijl de toename van de beroepsbevolking een licht oplopend profiel kent. In jaargemiddelden blijft de afname van de werkloosheid beperkt tot 8 000 personen, terwijl de werkloosheidsgraad nog licht daalt tot 11,1 %. De ‘geharmoniseerde’ werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) bleef vorig jaar stabiel op 8,5 %, maar zou dit jaar terugvallen tot 8,3 % en volgend jaar uitkomen op 8,2 %.

Bijlage

Tabel A	Internationale omgeving en financiële indicatoren
Tabel B.1	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Tabel B.2	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Tabel B.3	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Tabel B.4	Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Tabel B.5	Situatie op de arbeidsmarkt
Tabel B.5bis	Situatie op de arbeidsmarkt – detail
Tabel B.6	Rekening van de particulieren
Tabel B.7	Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren
Tabel B.8	Rekening van de ondernemingen
Tabel B.9	Verrichtingen met het buitenland

Tabel A Internationale omgeving en financiële indicatoren
Groeivoeten - tenzij anders vermeld

	2014	2015	2016	2017
Volume buitenlandse afzetmarkten van België	3,2	4,5	3,8	3,6
Nominale effectieve wisselkoers voor België (1) (2)	0,3	-2,6	1,5	0,8
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro) (2)	132,9	111,0	111,6	112,9
Wereldhandelsprijzen				
Goederen excl. energie (in euro) (3)	0,4	8,4	1,8	-1,4
Energie (Brent-olieprijs: USD per barrel)	99,0	52,5	43,1	49,5
Rentevoeten eurogebied (peil)				
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (2)	0,2	-0,0	-0,3	-0,4
Lange rente (10 jaar) (2) (4)	1,9	1,0	0,5	0,5

(1) Een positief (negatief) teken wijst op een appreciatie (depreciatie)

(2) Toekomstige waarden: technische hypothese berekend op basis van termijnkoersen

(3) Gewogen gemiddelde van de goederenuitvoerprijzen (excl. energie) van onze handelspartners

(4) Gewogen gemiddelde voor de landen van het eurogebied

Tabel B.1 Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Miljarden euro

	2014	2015	2016	2017
Consumptieve bestedingen van de particulieren	207,05	210,80	216,21	222,92
Consumptieve bestedingen van de overheid	97,83	99,43	100,97	103,24
Bruto vaste kapitaalvorming	93,33	95,58	99,01	103,14
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	62,81	64,99	66,68	69,33
b. Overheidsinvesteringen	9,63	9,43	9,65	10,11
c. Investeringen in woongebouwen	20,88	21,15	22,68	23,69
Voorraadwijziging	-1,13	-3,23	-3,53	-3,52
Totaal van de nationale bestedingen	397,07	402,58	412,66	425,77
Uitvoer van goederen en diensten	336,40	345,57	350,83	370,30
Invoer van goederen en diensten	332,83	338,74	342,95	363,44
Bruto binnenlands product	400,64	409,41	420,53	432,64

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

Tabel B.2 Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Groeivoeten

	2014	2015	2016	2017
Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,4	1,3	0,9	1,4
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,6	0,9	0,1	0,6
Bruto vaste kapitaalvorming	7,0	2,4	3,2	2,4
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	8,0	3,3	2,3	2,5
b. Overheidsinvesteringen	4,0	-1,4	2,5	2,7
c. Investerings in woongebouwen	5,7	1,2	6,5	2,1
Voorraadwijziging (2)	-0,2	0,2	-0,0	-0,0
Totaal van de nationale bestedingen	1,7	1,6	1,2	1,4
Uitvoer van goederen en diensten	5,4	4,9	3,4	3,6
Invoer van goederen en diensten	5,9	5,2	3,2	4,0
Netto-uitvoer (2)	-0,4	-0,2	0,2	-0,2
Bruto binnenlands product	1,3	1,4	1,4	1,2

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bijdrage tot de groei van het bbp

Tabel B.3 Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Groeivoeten

	2014	2015	2016	2017
Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,6	0,5	1,7	1,7
Consumptieve bestedingen van de overheid	1,7	0,8	1,4	1,6
Bruto vaste kapitaalvorming	0,4	0,1	0,3	1,7
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	0,5	0,2	0,3	1,5
b. Overheidsinvesteringen	-0,3	-0,7	-0,2	2,1
c. Investerings in woongebouwen	0,4	0,1	0,7	2,3
Totaal van de nationale bestedingen	0,7	-0,2	1,3	1,7
Uitvoer van goederen en diensten	-1,0	-2,0	-1,8	1,8
Invoer van goederen en diensten	-1,0	-3,2	-1,9	1,9
Ruilvoet	-0,0	1,3	0,1	-0,1
Bruto binnenlands product	0,7	0,8	1,3	1,6
<i>Pro memorie:</i>				
Deflator van de totale finale vraag	-0,1	-1,1	-0,2	1,8
Bijdrage van:				
(a) Kosten van binnenlandse oorsprong = (a1)+(a2)+(a3)	0,4	0,4	0,7	0,9
(a1) Loonkosten per product	-0,0	-0,1	-0,0	0,3
(a2) Netto indirecte belastingen per product	0,0	0,1	0,2	0,2
(a3) Winstmarges per product (2)	0,4	0,4	0,6	0,4
(b) Invoerkosten	-0,5	-1,5	-0,8	0,9

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bruto-exploitatieoverschot van de nationale economie en gemengd inkomen van de zelfstandigen

Tabel B.4 Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Jaargemiddelde groeivoeten, tenzij anders vermeld

	2014	2015	2016	2017
<i>Loontrekkenden in de marktsector</i>				
Loonkost per werkelijk arbeidsuur	0,7	0,4	-0,4	1,6
<i>p.m. idem, na aftrek van loonsubsidies (1)</i>	0,6	0,3	-0,3	1,7
Loonkost per persoon	0,7	0,2	-0,1	1,5
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur	0,8	0,5	0,9	2,0
Brutoloon per persoon	0,8	0,3	1,1	1,9
Indexering	0,9	0,2	0,4	1,2
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur voor indexering	-0,1	0,3	0,5	0,8
Brutoloon per persoon voor indexering	-0,0	0,1	0,8	0,7
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal uren)	0,3	0,8	1,4	0,8
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal personen)	0,3	1,0	1,1	0,9
Loonmassa inclusief werkgeversbijdragen (2)	1,0	1,2	0,9	2,4
Loonmassa exclusief werkgeversbijdragen	1,1	1,3	2,2	2,8
<i>Impliciete bijdragevoeten (in % van brutoloonmassa)</i>				
Werkgeversbijdragen (sensu lato) (2)	35,9	35,8	34,1	33,5
Werkgeversbijdragen (sensu stricto) (3)	25,0	25,0	23,5	23,2
Werknemersbijdragen (4)	10,8	10,7	10,6	10,6
<i>Impliciete nettobijdragevoet (in % van brutoloonmassa) (5)</i>	<i>29,1</i>	<i>28,9</i>	<i>27,4</i>	<i>27,0</i>
<i>Inflatie en indexering</i>				
Inflatie: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	0,3	0,6	2,0	1,6
Inflatie: gezondheidsindex	0,4	1,0	2,1	1,4
Indexering lonen en wedden overheidssector	0,0	0,0	1,0	1,5
Indexering sociale prestaties	0,0	0,0	1,2	1,5
<i>Marktsector (loontrekkenden en zelfstandigen)</i>				
Toegevoegde waarde in volume	1,4	1,6	1,7	1,3
Arbeidsvolume (in aantal uren)	0,6	0,9	1,5	0,8
Productiviteit per werkelijk arbeidsuur	0,9	0,7	0,2	0,5

(1) Volgens de methodologie van de nationale rekeningen, ESR 2010, moeten de loonsubsidies geregistreerd worden als een subsidie en niet als een rechtstreekse vermindering van de lasten op arbeid. Bij de definitie van de loonkosten worden zij dus niet in rekening gebracht. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd ((a) federale en gewestelijke doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen; (b) via de sociale zekerheid: Sociale Maribel, gesubsidieerde contractuelen ziekenhuizen, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit, extra werkgelegenheid sociaal akkoord 2013; (c) via de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; (d) via de Gemeenschappen en Gewesten: beschutte werkplaatsen, oudere werklozen (Vlaams Gewest), Prime à l'emploi (Waals Gewest)).

(2) Inclusief fictieve, extra-legale en werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid

(3) Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid, vóór aftrek van de doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen

(4) Exclusief vrijwillige werknemersbijdragen

(5) Werkgeversbijdragen sensu lato verminderd met doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en andere loonsubsidies.

Tabel B.5 Situatie op de arbeidsmarkt
Duizendtallen, jaargemiddelden

	2014	2015	2016	2017
I Totale bevolking (II+III)	11179,8	11238,5	11302,6	11364,0
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7268,2	7283,8	7305,9	7320,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5896,4	5942,2	5988,9	6027,0
waarvan: werkloosheid met bedrijfstoelag (niet werkzoekend)	102,3	96,2	89,0	79,2
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5283,4	5296,3	5313,7	5337,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4549,3	4590,7	4636,3	4667,5
(a) Loon- en weddetrekkenden	2945,5	2976,4	3006,8	3032,7
(b) Zelfstandigen	755,7	766,0	780,2	787,4
(c) Overheidsadministratie	848,1	848,3	849,3	847,4
V. Grensarbeid (saldo)	78,0	77,8	77,8	77,8
VI. Werkloosheid (concept FPB)	656,1	627,8	599,7	591,7
(a) Niet-werkende werkzoekenden (1)	597,7	578,7	556,1	556,6
waarvan: werkloosheid met bedrijfstoelag	4,8	5,7	6,5	8,5
(b) Oudere niet-werkzoekende UVW's (2)	58,4	49,1	43,5	35,1
Werkloosheidsgraad (VI/III)	12,4	11,9	11,3	11,1
Activiteitsgraad (III/I.bis)	72,7	72,7	72,7	72,9
Werkgelegenheidsgraad (IV+V/I.bis)	63,7	64,1	64,5	64,8
<i>Pro memorie</i>				
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard)	8,5	8,5	8,3	8,2

(1) Exclusief PWA-werkgelegenheid

(2) Stat Info definitie (op basis van betalingen)

Tabel B.5bis Situatie op de arbeidsmarkt - detail
Duizendtallen, jaargemiddelden

	2014	2015	2016	2017
I. Totale bevolking (II+III)	11179,8	11238,5	11302,6	11364,0
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7268,2	7283,8	7305,9	7320,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5896,4	5942,2	5988,9	6027,0
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	176,7	163,5	150,0	139,5
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	6,9	2,0	0,7	0,9
- Vrijgestelden om reden van studies	24,8	23,9	21,5	21,5
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	22,6	21,7	19,8	19,2
- Werkloosheid met bedrijfstoelage (niet werkzoekend)	102,3	96,2	89,0	79,2
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	20,1	19,7	19,0	18,8
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5283,4	5296,3	5313,7	5337,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4549,3	4590,7	4636,3	4667,5
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	380,9	387,6	369,9	349,8
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	51,1	44,7	40,0	38,8
- Activering	75,4	76,0	73,1	66,3
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	1,6	1,3	1,0	0,8
** Plan 'activa' (5)	50,7	53,9	54,3	48,2
** Herintegratie oudere werklozen	17,1	15,3	14,6	14,1
** Doorstromingsprogramma	4,7	4,2	3,2	3,2
** Eerste werkervaring	0,0	0,0	0,0	0,0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	253,7	266,4	256,5	244,5
- Deelt. bruggepensioneerden	0,3	0,2	0,1	0,0
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0,3	0,3	0,2	0,2
V. Grensarbeid (saldo)	78,0	77,8	77,8	77,8
VI. Werkloosheid (concept FPB)	656,1	627,8	599,7	591,7
(a) Niet-werkende werkzoekenden (6)	597,7	578,7	556,1	556,6
waarvan: werkloosheid met bedrijfstoelage	4,8	5,7	6,5	8,5
(b) Oudere niet-werkzoekende UVW's (1)	58,4	49,1	43,5	35,1
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	29,2	28,3	27,1	26,5
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(7) (budgettaire eenheden)	30,7	27,6	26,4	25,8
p.m. UVW-WZ (1)(8) - jaarlijkse verandering	-0,6	-42,1	-24,9	-5,1
p.m. werkloosheid met bedrijfstoelage / voltijds brugpensioen (totaal)	107,1	101,9	95,5	87,6

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet en crisistijdskrediet

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Inclusief SINE, startbonus en stagebonus

(6) Exclusief PWA-werkgelegenheid

(7) Inclusief crisisschorsing bedienden

(8) Inclusief PWA-vrijgestelden

Tabel B.6 Rekening van de particulieren (1)
Miljarden euro

	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties				
a. Middelen	354,28	359,10	365,02	373,75
1. Netto-exploitatieoverschot	4,89	4,92	4,90	4,83
2. Gemengd inkomen	25,35	25,94	26,48	27,10
3. Beloning van werknemers	210,23	212,55	215,23	219,94
Brutolonen	152,26	154,01	157,21	160,91
Werkelijke sociale premies ten laste van werkgevers	43,51	44,56	44,00	44,75
Toegerekende sociale premies ten laste van werkgevers	14,46	13,98	14,02	14,28
4. Netto-inkomen uit vermogen	28,73	28,64	29,20	29,95
Ontvangen rente	6,37	5,73	4,82	4,44
Betaalde rente (-)	3,18	2,76	2,18	1,98
Winstuitkeringen	14,53	14,63	15,39	16,09
Overige	11,00	11,04	11,17	11,40
5. Sociale uitkeringen	80,17	81,49	83,67	85,93
6. Overige netto-inkomenoverdrachten	1,47	1,96	1,88	2,25
7. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3,45	3,59	3,67	3,76
b. Bestedingen	343,17	348,37	352,95	362,29
1. Belastingen op inkomen en vermogen	53,09	53,34	52,76	53,89
2. Sociale premies, waarvan:	83,03	84,22	83,97	85,48
Werkelijke sociale premies	68,57	70,24	69,95	71,20
Toegerekende sociale premies	14,46	13,98	14,02	14,28
3. Consumptieve bestedingen	207,05	210,80	216,21	222,92
c. Nettobesparingen	11,12	10,73	12,08	11,46
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	0,77	0,72	0,55	0,55
b. Bestedingen	8,26	7,71	9,05	9,58
1. Bruto vaste kapitaalvorming	23,53	23,88	25,48	26,60
2. Afschrijvingen (-)	18,61	19,20	19,77	20,47
3. Vermogensheffingen	3,91	3,64	3,94	4,05
4. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0,02	-0,02	-0,02	-0,02
5. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	-0,59	-0,64	-0,64	-0,64
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	0,06	0,04	0,05	0,06
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	3,63	3,75	3,58	2,44
in % van het bbp	0,91	0,92	0,85	0,56

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.7 Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (1)
Groeivoeten

	2014	2015	2016	2017
Primair bruto-inkomen	0,4	0,7	-0,2	0,6
<i>a. Lonen, waarvan:</i>	0,7	0,6	-0,4	0,5
Ondernemingen	0,4	0,7	-0,7	0,7
Overheid	1,2	0,3	0,7	-0,1
Grensarbeiders	3,0	0,5	-1,7	-0,1
<i>b. Bruto-exploitatietoerschoot en gemengd inkomen</i>	1,5	2,0	0,5	0,8
Bruto-exploitatietoerschoot van particulieren	3,9	2,1	0,6	0,9
Gemengd inkomen	-0,6	1,8	0,4	0,6
<i>c. Netto-inkomen uit vermogen, waarvan:</i>	-3,2	-0,8	0,3	0,9
Ontvangen rente	-17,0	-10,5	-17,4	-9,4
Betaalde rente (-)	32,4	-13,6	-22,5	-10,7
Winstuitkeringen	11,3	0,2	3,4	2,9
Secundaire inkomensverdeling				
<i>a. Overdrachten aan particulieren, waarvan:</i>	0,7	1,7	0,8	1,4
Sociale uitkeringen	0,5	1,1	1,0	1,0
<i>b. Socialezekerheidspremies (-)</i>	0,6	0,9	-1,9	0,1
Werkelijke sociale premies	0,3	1,9	-2,0	0,1
Toegerekende sociale premies	2,2	-3,9	-1,3	0,2
<i>c. Belastingen op inkomen en vermogen (-)</i>	0,2	-0,0	-2,7	0,4
Bruto beschikbaar inkomen van de particulieren	0,5	1,1	1,4	1,0

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.8 Rekening van de ondernemingen
Miljarden euro

	2014	2015	2016	2017
I. Lopende transacties				
a. Middelen	42,48	42,32	45,33	45,85
1. Netto-exploitatieoverschot	48,30	51,03	54,94	56,68
2. Sociale premies	14,46	14,61	14,59	14,81
Werkelijke premies ten laste van de werkgevers	8,21	8,39	8,57	8,80
Premies ten laste van de werknemers	2,27	2,30	2,35	2,41
Toegerekende sociale premies	3,98	3,92	3,67	3,60
3. Netto-inkomen uit vermogen	-19,02	-21,89	-22,97	-24,37
4. Overige netto-inkomenoverdrachten	-1,26	-1,43	-1,23	-1,27
b. Bestedingen	27,62	28,71	29,87	30,39
1. Belastingen op inkomen en vermogen	13,10	14,01	15,20	15,49
2. Sociale uitkeringen	11,02	11,07	10,97	11,10
Particuliere sociale verzekering met fondsvorming	6,97	7,06	7,21	7,41
Rechtstreekse uitkeringen sociale verzekering door werkgevers	4,05	4,01	3,76	3,69
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3,49	3,63	3,71	3,80
c. Nettobesparingen	14,86	13,61	15,46	15,46
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	5,83	4,45	3,71	3,51
b. Bestedingen	9,52	7,70	7,20	7,57
1. Bruto vaste kapitaalvorming	60,17	62,26	63,88	66,43
2. Afschrijvingen (-)	51,00	52,35	53,86	56,09
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	1,09	0,64	0,42	0,43
4. Veranderingen in voorraden	-0,98	-3,10	-3,49	-3,45
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0,00	0,00	0,00	0,00
6. Te betalen kapitaaloverdrachten	0,24	0,24	0,25	0,25
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	11,18	10,36	11,97	11,41
in % van het bbp	2,79	2,53	2,85	2,64

Tabel B.9 Verrichtingen met het buitenland
Miljarden euro

	2014	2015	2016	2017
I. Lopende verrichtingen				
a. Bestedingen	344,58	353,58	358,60	377,81
1. Invoer van goederen en diensten	332,83	338,74	342,95	363,44
2. Beloning van werknemers	2,85	3,10	3,10	3,15
3. Indirecte belastingen (op productie en invoer)	1,29	1,37	1,55	1,60
4. Netto-inkomen uit vermogen (-)	1,01	-1,58	-1,30	-1,24
5. Overige netto-inkomensoverdrachten	5,07	5,11	6,00	4,63
6. Sociale premies	2,44	2,53	2,53	2,57
7. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	1,11	1,13	1,16	1,19
b. Middelen	347,80	357,32	362,60	382,26
1. Uitvoer van goederen en diensten	336,40	345,57	350,83	370,30
2. Beloning van werknemers	8,56	8,88	8,87	9,00
3. Subsidies	0,60	0,60	0,60	0,60
4. Belastingen op inkomen en vermogen	0,62	0,56	0,57	0,59
5. Sociale premies	0,89	0,97	0,97	0,98
6. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,74	0,75	0,77	0,79
c. Saldo van lopende verrichtingen	3,22	3,74	4,01	4,44
II. Kapitaalverrichtingen	-0,88	0,01	-0,15	-0,02
1. Netto-kapitaaloverdrachten	-0,29	-0,07	-0,24	-0,11
2. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (-)	0,59	-0,09	-0,09	-0,09
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van de nationale economie	2,34	3,76	3,86	4,43
in % van het bbp	0,59	0,92	0,92	1,02